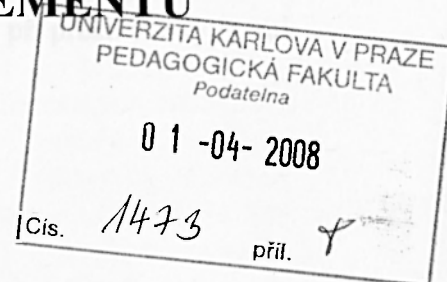

UNIVERZITA KARLOVA
Pedagogická fakulta

CENTRUM ŠKOLSKÉHO MANAGEMENTU

ETICKÝ KODEX UČITELE

Závěrečná bakalářská práce

Autor: PaedDr. Květa Trčková
Obor: Školský management
Forma studia: kombinované
Vedoucí práce: Ing. Helena Černíková
Datum odevzdání práce: 28. 3. 2008

Resumé:

Práce se zabývá problematikou etiky. Po obecném úvodu se její obsah zaměřuje na profesní etiku, konkrétně na etické kodexy. Nejprve mapuje využívání etických kodexů personálního řízení v ziskovém sektoru, pak se přesouvá pozorností do neziskového sektoru. Hlavním úkolem práce je existence, potřeba a využití etických kodexů v rámci školního systému. Přestože jejich existenci ředitelé považují za potřebnou, uvažují si o jejich úlohu jako možného nástroje řízení v některých oblastech. Přestože se výzkumem prokázalo, že ředitelé vědí, kde hledat informace z oblasti profesní etiky, v závěru práce autorka nabízí zdroje pro vytváření etických kodexů. Práce může posloužit jako východní bod pro další kroky v zavádění etických kodexů učitelských profesních sdružení.

Summary:

The thesis deals with the problems of ethics. After a general introduction the content focuses on professional ethics and ethical codices in particular. At first it maps the usage of ethical codices as tools of personal control at a profit sector, and then it moves its attention to the non-profit sector. The main topic of the study lies in the existence, necessity and usage of ethical codices in the educational system and in the primary education in particular. In the research part the author puts forward several assumptions about the ethical codes of teachers and by critical observation tests its verity. By analyzing the obtained results, the author reaches the conclusion that there are no given ethical codices at the Czech elementary schools, although head teachers consider its existence as necessary and are conscious of its role as a potential operating tool at several areas. Although the research shows that the head teachers know where to look for the information in the field of professional ethics, at the last part of the thesis the author offers several resources helpful for the creation of ethical codices. The work may serve as an initial point for subsequent steps of implementing ethical codices of teachers at elementary schools.

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem předkládanou závěrečnou bakalářskou práci vypracovala sama za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.

Klíčová slova:

V Jílovém u Prahy 28.3. 2008

PaedDr. Květa Trčková

Resumé:

Práce se zabývá problematikou etiky. Po obecném úvodu se její obsah zaměřuje na profesní etiku, konkrétně na etické kodexy. Nejprve mapuje využívání etických kodexů jako nástroje personálního řízení v ziskovém sektoru, pak se přesunuje pozornost do neziskového sektoru. Hlavním tématem práce je existence, potřebnost a využití etických kodexů ve školství, konkrétně v oblasti základního školství. Ve výzkumné části autorka předkládá několik předpokladů o etickém kodexu učitelů a výzkumným šetřením ověřuje jejich pravdivost. Analýzou získaných dat dochází k závěrům, že na českých základních školách nejsou stanoveny etické normy, přestože jejich existenci ředitelé považují za potřebnou, uvědomují si i jejich úlohu jako možného nástroje řízení v některých oblastech. Přestože se výzkumem prokázalo, že ředitelé vědí, kde hledat informace z oblasti profesní etiky, v závěru práce autorka nabízí zdroje pro vytváření etických kodexů. Práce může posloužit jako výchozí bod pro další kroky v zavádění etických kodexů učitelů do základních škol.

Summary:

The thesis deals with the problems of ethics. After a general introduction the contents focuses on professional ethics and ethical codices in particular. At first it maps the usage of ethical codices as tools of personal control at a profit sector, and then it moves its attention to the non-profit sector. The main topic of the study lies in the existence, necessity and usage of ethical codices in the educational system and in the primary education in particular. In the research part the author puts forward several assumptions about the ethical codex of teachers and by critical observation tests its verity. By analyzing the obtained results, the author reaches the conclusion that there are no given ethical codices at the Czech elementary schools, although head teachers consider its existence as necessary and are conscious of its role as a potential operating tool at several areas. Although the research shows that the head teachers know where to look for the information in the field of professional ethics, at the last part of the thesis the author offers several resources helpful for the creation of ethical codices. The work may serve as an initial point for subsequent steps of implementing ethical codices of teachers at elementary schools.

Klíčová slova:

Etika, morálka, mravnost, étos, ctnost, etický kodex, profesní etika, vztahová povolání, Charta učitelů, pedagogická komora, nástroje řízení, oblasti, řízení, výchovný styl, morální vzor.

Obsah:

Resumé, summary	3
Úvod	5
1. Etika	
1.1 Teoretická východiska	6
1.2 Etika v současnosti	8
2. Etické kodexy	
2.1 Etické kodexy obecně	9
2.2 Etické kodexy v ziskové sféře	11
2.3 Etické kodexy v neziskové sféře	14
2.4 Etický kodex ve školství	17
3. Výzkumná část - potřeba etického kodexu ve školství	
3.1 Vymezení oblasti výzkumu	19
3.2 Formulace výzkumného problému	20
3.3 Formulace předpokladů	21
3.4 Metodika výzkumu	22
3.5 Analýza dat a jejich interpretace	
3.5.1 Školní management a etický kodex.....	24
3.5.2 Potřeba a forma etického kodexu	26
3.5.3 Etický kodex učitele jako jeden z nástrojů řízení	31
3.5.4 Management škol a etika	38
3.6 Shrnutí výsledků výzkumu	40
4. Nabídka zdrojů informací pro tvorbu etických kodexů učitele	
4.1 Profesní etika učitele	42
4.2 Etický kodex křesťanského učitele	44
4.3 Projekt Etická výchova	45
5. Závěr	47
Seznam použitých zdrojů informací	48
Seznam příloh	52

Úvod

„Ctnostný člověk nežije ctnostně proto, že z toho má užitek, ale proto, že je to zákonem a životodárnou mízou jeho bytí.“

Gándhí

Každý den se ve své funkci potýkám se situacemi, kdy řeším chování a jeho důsledky svých svěřenců – ať již žáků nebo mých kolegů-učitelů. Každý den si kladu otázku – „Proč se tak chovají, co je k tomu vede, co jim schází? Vyřešila jsem situaci správně? Co je pro děti dnes morální, co je morální pro učitele? **Na jakém místě v žebříčku lidských hodnot se v dnešní době nachází etické – morální chování?**“ Tyto otázky si kladu i mimo své povolání, jsou součástí každodenního života. Proto jsem se v závěrečné bakalářské práci rozhodla zjistit, zda by nám , ředitelům – manažerům škol, pomohl v řídicí práci **nástroj řízení v podobě etického kodexu učitele.**

Ve funkci ředitelky základní školy jsem začala své působení ve stejnou dobu jako studium specializačního studia školského managementu. Vzhledem k mým představám o působení ředitele školy na žáky jsme se přesunula z pozice vyučující prvního stupně na vyučující druhého stupně. Pro své působení jsme si vybrala předmět občanská výchova, který vyučuji ve všech třídách druhého stupně. Mám tím zajištěn kontakt se všemi žáky a je pro mě jednodušší řešit různé problémové situace, které přináší každodenní „provoz“ školy.

I z tohoto důvodu mě oslovila nabídka projektu Etického fóra ČR Etická výchova na studium etické výchovy. Toto studium mě obohatilo jako člověka, jako vyučující etické výchovy a našla jsem si zde mnoho potřebných informací a podnětů i jako ředitelka školy. Při zadávání závěrečné práce specializačního studia jsem přemýšlela, jak spojit studium školského managementu a etické výchovy v práci přínosnou pro školský management. K výběru mi nakonec pomohly praxe praktikované při studiu managementu. Při osobních návštěvách v ziskových organizacích i při procházení materiálů od kolegů jsem několikrát narazila na materiály týkající se etického chování zaměstnanců směrem k firmě i k jejím klientům. Těmi materiály byly Etické kodexy.

Cílem této práce je úvod do problematiky etiky obecně, její praktická aplikace do ziskového i neziskového sektoru naší společnosti prostřednictvím etických norem, kodexů. Podrobně se zaměřím na stav v českém školství . Základem práce je:

1. **zjištění postojů ředitelů základních škol k etickému kodexu učitelů na školách, k jeho potřebnosti**

2. možné praktické využití etického kodexu jako nástroje řízení, jako prostředku ke zlepšování klimatu škol
3. na základě zjištěných výsledků doporučí manažerům na základních školách nejvhodnější postup při tvorbě, zavádění a praktické realizaci etických kodexů pro učitele.

Tato práce může posloužit jako výchozí materiál pro další práce zabývající se již zaváděním etických kodexů učitele do školské praxe nebo konkrétním obsahem etického kodexu učitele základní školy.

1. Etika

1.1. Teoretická východiska

...to vše se pohybuje v nerozlučných dvojicích jako světla a stíny. Když stín zbledne a zmizí, světlo, které zůstane, se stane stínem jiného světla. A tak, když vaše svoboda ztratí svá pouta, stane se sama poutem ještě větší svobody.

Chalíl Džibrán

Slovo **etika** v naší společnosti může leckdo považovat za archaismus. Jiní ho zase spojují s náboženstvím, s něčím, co je doménou filozofů. Přesto, anebo právě proto, že je etika v dnešní době upozaděna, dochází k určité morální krizi ve společnosti.

Etymologický význam slova **etika** je odvozen od řeckého slova *ethos* – zvyk, obyčej, charakter. V latině najdeme stejný význam ve slově *mos* – **morálka**. Tato dvě slova *etika* a *morálka* jsou mnohdy považována za synonyma, což není zcela přesné.

Etika je vědecká disciplína již od dob Aristotelových. Morálka, podle Ciceronova slova *moralis*, představuje praktickou stránku etiky. V toku dějin prošly oba tyto názvy různými pokusy o změny – teleologie, dobrověda, mravověda, praktická filozofie (T.G. Masaryk). Stejně tak procházela vývojem i etika a morálka. Etika i morálka jsou jednak ovlivněny vnitřně u každého jednotlivce rozumem a citem, a zároveň závisí na vnějších podmínkách, na podmínkách společenských. Jak uvádí I. A. Bláha (1, s. 96) „*Veřejné mínění stále připomíná – Nezdát se, ale být. A jak naše mravní síla někde ochabuje, hned ji podpírá a povzbuzuje. Každý i mravně nejsilnější potřebuje, by nad ním bděly dravčí oči zákona a veřejného mínění. Tak je čistá mravnost výslednicí mnohých vlivů i vnějších i vnitřních. A jen tam, kde vnitřní složky převládají, mluvíme o čisté mravnosti.*“

(1) Bláha, I.A. Ethika jako věda. b.m.: Atlantic, 1991. ISBN 80-7108-023-3

Vztahem individuálního svědomí s morálními normami (mravní základ = *étos*) se zabývali klasici etiky G. Hegel a I. Kant. Ve svém díle je cituje a téma rozpracovává Arno Anzenbacher (2, s. 107-127). Vztah těchto dvou proměnných studuje také v několika rovinách. Takto uvádí pohled na kvalifikování lidské praxe:

1. rovina	MORALITA	s alternativou <i>dobro x zlo</i>	měřítkem je <i>osobní svědomí</i>
2. rovina	MRAVNOST	s alternativou <i>mravný x nemravný</i>	měřítkem jsou <i>normy étosu</i>
3. rovina	PRÁVO	s alternativou <i>legální x nelegální</i>	měřítkem jsou <i>právní normy</i>
4. rovina	VÍRA	s alternativou <i>láska x hřích</i>	měřítkem je <i>svědomí věřících</i>

Dále je v tomto díle (2) nastolen problém neshody v normách několika subjektů v jedné společnosti. Autor se ptá - „*Jak lze nastolit rozumný, lidsky žitelný étos? A odpovídá – Jsou dvě možnosti **autorita** nebo **diskurs**. Bud' existují autority, jež stanoví normy a jsou s to rozhodnout problémy norem, anebo jsou problémy norem řešeny v procesech diskursu, v nichž se normy prosazují tím, že jsou lidé přesvědčováni a souhlasí.*“

Co autor považuje za autoritu, jak ji chápe? Za autoritu považuje osobu, texty, tradici, státní právo a vědu. Blíže se zmíním o variantě autority v podobě osoby, protože je to jedno z teoretických východisek při uplatňování etických kodexů v praxi..

Autorita jako osoba může být chápána jako“

a) **neformální autorita** – osobnost s mimořádnými vlastnostmi, těšící se velké vážnosti díky které má kompetence určovat normy. V době Aristotelově to byl člověk navýsost mravný, ctnostný. V dnešní době to mohou být i vlivný politik, herec, novinář, bez ohledu na jejich mravní profil.

b) **formální autorita** – institucionalizovaná, v podobě úřadu. V době Platónově to byli vládci – filozofové, znající co je dobré a pravdivé. Historie posledních sta let přinesla formální autoritu i v podobě vlády nacistické ideologie nebo vlády dělnické třídy v čele s komunistickou ideologií.

Jako vhodnější teoretické východisko pro nastavení určitých norem se mi jeví **diskurs** – dosažení akceptace norem formou přesvědčování argumenty. Jedná se o stanovování norem v sociálních útvarech, kdy záleží na jejich typu, struktuře. Je důležité zachovat klima věcnosti a racionální argumentaci bez zbytečných emocí. Autor (2) nabízí z řady různých teorií tři základní formy argumentací:

(2) Anzenbacher, A.. Úvod do etiky. Praha:Academia, 1994. ISBN 80-200-0917-5

„a) *Utilitarismus* – jeho kritériem je maximalizace sumy úměrná užitku pro zúčastněné subjekty = sociálně pragmatický kalkul užitečnosti

b) *Teorie spravedlnosti* - vyrovnání divergujících zájmů schopné dosáhnout konsensu, normy jsou pro všechny zúčastněné distributivně výhodné, proto zásadně rozumově přijatelné.

c) *Klasické přirozené právo* – uplatňuje přirozeně nelibovolné konstanty lidství a rozlišuje normativní diskurs na otázky norem dobrého života.“

Záleží na výběru z těchto nabízených argumentací, nevylučuje se ani jejich prolínání a vzájemné doplňování. Je na managementu, který se rozhoduje pro zavedení etických norem, na jeho stylu vedení.

1.2 Etika v současnosti

Jak je to tedy s etikou v současnosti, proč být morální? Sdělovací prostředky jsou plné svědectví o korupci, násilí, na politické scéně se lascivnost spojuje s vulgaritou. Učíme se žít ve svobodné, demokratické společnosti, přesto stále přetrvává české rčení z doby totality – Kdo nekrade, okrádá rodinu. Věřu neutěšený obrázek naší společnosti. Ale i on má svou druhou stranu – tu lepší. Stále více lidí si začíná uvědomovat nutnost obrody společnosti, nutnost důležitou pro zachování lidského rodu, pro jeho přežití. Znovu se přichází k respektování základních mravních hodnot. Mezi ně patří zachování lidské důstojnosti, nedotknutelnost svobody, rovnost, spravedlnost, solidarita.

Znovuobnovování, šíření, upevňování a „praktické žití“ těchto hodnot a myšlenek je právě úkolem současné **etiky**, potažmo **etické výchovy**. A kdo jiný by měl být základním šířitelem těchto myšlenek než škola, respektive učitelé.

Současnou etiku jako vědní disciplínu vnímáme z několika úhlů. Je to etika deskriptivní – popisuje mravní hodnoty. Tím se stává normativní vědou. Dále rozlišujeme etiku na individuální a sociální, teoretickou a praktickou. Nejnovějším odvětvím etiky je **etika profesní**, zkoumající etické problémy jednotlivých oborů (3, s. 126).

Etikou povolání se zabývá ve své práci i Soňa Dorotíková (4, s. 30) – „*rostoucí zájem o etickou problematiku určitých profesí souvisí s poznáním, že k výkonu některých povolání*

(3) Adamová, L., Dudák V., Ventura V. Základy filosofie etiky. Praha: Fortuna, 2002. ISBN 80-7168-772-3

(4) Dorotíková, S.. Profesionální etika učitelství. Praha: UK PeF, 2003, ISBN 80-7290-102-8

je nutný – vedle profesní kvalifikace, dovedností a návyků, které pracovník získává v důsledku odborné přípravy na své budoucí zaměstnání - ještě zvláštní osobní vztah, hluboká vnitřní angažovanost na zvolené profesi.“

Dá se říci, že potřeba „vykrytalizování či vydělení“ profesní etiky z filosofické kategorie etiky vznikla z potřeby řešit praktické problémy, které přinášejí jednotlivá povolání. Specifikují se v podobě souboru mravních zásad, které mají blízký vztah ke zvláštním podobám toho kterého povolání.

2 Etické kodexy

2.1 Etické kodexy obecně

Etické kodexy se zařazují do tzv. **normativní etiky** – představují souhrny norem, morální kodexy. „*Kodex v původním slova smyslu označuje svazek listů svázaných ve hřbetu. Pro zápis mnohem výhodnější než původní svitky, které nahradil, neboť se v něm rychleji a lépe orientuje a dá se využít obou stran psací plochy (papyru, pergamenu ...). V přeneseném slova smyslu se používá také pro zákoník (angl./fr. code, něm. Gesetzbuch). V moderním slova smyslu znamená soubor právních norem, které komplexně upravují určitou oblast hmotného práva. Historicky se tímto pojmem označoval libovolný soubor právních norem nebo zákonů.*“ (5)

Pokud půjdeme od nejstarších filosofů, můžeme jako jeden z prvních kodexů nazvat stanovení čtyř **Aristotelových ctností** – **mírnost, udatnost, rozvážnost, spravedlnost**. Nabízí se zde definovat, co je to ctnost (6, s. 21) – „*to je podmínka pro vydařený a šťastný život, je to takové chování, které je v souladu s našim rozumem obdařeným přirozeností.*“ Zralá osobnost jedná ctnostně, ne z důvodu dosažení cíle, ale z vnitřní potřeby, motivací se zde stává radost z dobra. To nás dostává do současnosti – kdy k těmto závěrům ve svých studiích motivace dospěl americký psycholog A. Maslow. Dospěl ke zjištění, že jeden z typických znaků zdravé osobnosti je hluboké přesvědčení, že život je dar. Základní naladění takového člověka je radostná vděčnost. Čím víc se prosadí základní rozhodnutí pro dobro, tím víc pociťuje člověk svou vlastní dobrotu jako dar, a tím méně podléhá pokušení uzavřít se do sebe a svého egoismu.

(5) Wikipedia- Otevřená encyklopedie [online]. Dostupné na WWW: <<http://cz.wikipedia.org/wiki/>>

(6) Lencz, Ladislav a kol. Etická výchova. Praha: Luxpress, 2005. ISBN 80-7130-116-7

Za jeden z **nejstarších etických kodexů je považováno** (podle náboženského výkladu) více než tři tisíciletí staré **křesťanské Desatero**. Vychází ze židovského kulturně – náboženského základu. Dnešní neinformovaný člověk na něj nahlíží jako na seznam příkazů a zákazů, ale to je pohled nesprávný, jedná se o „návod“ k ochraně nejzákladnějších hodnot lidské společnosti i člověka samotného.

Zajímavý je názor Ladislava Lencze (6, s. 70), který srovnává Desatero s **Všeobecnou deklarací lidských práv**, která chrání člověka před násilím, manipulací a bezprávím. Byla schválena Valným shromážděním Organizace spojených národů v roce 1948. U nás byla **Listina základních práv a svobod** ratifikována v roce 1991 a je nedílnou součástí Ústavy České republiky. Práva a svobody jsou přirozenoprávního původu, při tvorbě zákonů je nelze zrušit či nadmíru omezit.

V moderní historii je znovuobjevení etických kodexů situováno do Spojených států amerických a Velké Británie v padesátých a šedesátých letech minulého století. Pro toho, kdo by neznal několik tisíc let starou historii etiky jako vědecké disciplíny a její snahy o propojení s praktickým životem, by se mohlo zdát, že etické kodexy jsou produktem anglosaské kultury. Ale není tomu tak. Jen si v těchto zemích dříve uvědomili **nezbytnost integrace etiky do života současné společnosti**. Etické kodexy nebo jim podobné dokumenty vyjevují a objasňují hodnoty a standardy, k nimž se daná společnost hlásí. Je jasné, že etický kodex nezaručí etické chování, ale je obtížné takové chování dlouhodobě vyžadovat a docilovat, aniž by kodex existoval.

U nás došlo k znovuobjevení etiky a s ní spojených záležitostí po roce 1989. Etika se vrátila jako předmět na střední (odborné a církevní) školy, na vysoké školy a na akademickou půdu. S tím souvisí i vznik různých **profesních sdružení, komor** – k jejich základním dokumentům patří právě etické kodexy jednotlivých oborů lidské činnosti. Postupně se stala etika diskutovaným tématem i ve vznikajícím oboru managementu – personálním řízení.

Cílem práce je otázka existence či neexistence etického kodexu ve školství. Než přistoupím k zodpovězení této otázky, považuji za důležité zmínit se o etických kodexech existujících v dalších odvětvích naší společnosti. Protože tento záběr je velmi široký, rozdělila jsem ho na dvě části – na etické kodexy v ziskové sféře a v neziskové sféře.

2.2 Etické kodexy v ziskové sféře

„Etický kodex (code of ethics, code of conduct) – je systematicky zpracovaný soubor norem a předpisů, který vymezuje a upravuje vztahy mezi členy určité komunity. Etický kodex poskytuje detailnější rozpracování konkretizaci morálních zásad a jejich použití v podnikové praxi. Etické kodexy a jim podobné dokumenty slouží ke kultivaci podnikového klimatu, podnikové kultury.“ (7)

Jak je uvedeno výše, v posledních letech rapidně roste význam managementu v naší ekonomice. Je to způsobeno jednak vstupem naší ekonomiky na světové trhy, dále naopak vstupem zahraničního kapitálu na náš trh a v neposlední řadě naším vstupem do Evropské unie. Management se v západní podnikatelské kultuře vytvářel, rostl a zdokonaloval se postupně několik desetiletí, my se učíme „za pochodu“. A neznamená to jen vytvářet příznivé podmínky pro rozvoj moderního podnikání, ale i vytváření podmínek kolektivní spolupráce všech sociálních partnerů v období prosperity. Jak uvádí ve své publikaci Vodáček a Vodáčková (8, s. 14) „znamená to i usměrňovat, ba i měnit myšlení spolupracovníků, a to při **dodržování vysoké etiky a kultury manažerské práce uvnitř i vně firmy.**“

Jako nástroj k tomu slouží etické normy, které si firmy vytvářejí a deklarují v písemné formě v podobě právě etických kodexů. Podle výzkumu britského Institutu of Business Ethics se uvádí, že v roce 1995 měla více než třetina velkých společností etické kodexy, zatímco v roce 1987 to bylo pouze 18% společností (9).

Při pátrání po etických kodexech v ziskové sféře jsem našla **Etický kodex Podnikatelské sekce Etického fóra ČR**. Je to materiál nadmíru zajímavý a podnětný. Bylo by zajímavé realizovat průzkum, do jaké míry ho znají podnikatelské subjekty v naší

(7) Studie Transparency International: Aplikace metod a nástrojů podnikatelské etiky v českém podnikatelském prostředí

(8) Vodáček, L., Vodáčková, O. Management - teorie a praxe v informační společnosti. Management press, Praha 2005. ISBN 80-7261-041-4

(9) Studie Transparency International: Aplikace metod a nástrojů podnikatelské etiky v českém podnikatelském prostředí

republiky a do jaké míry by se s ním dokázaly ztotožnit. Mimo jiné se jeho akceptací člen Podnikatelské sekce zavazuje v bodě 9. (10, s.1) „k zpracování Kodexu etiky ve svém podniku a prosazováním jeho dodržování všemi zaměstnanci.

Kodex konkretizuje zejména rovnováhu mezi povinnostmi, právy a odpovědností, zásady komunikace a informovanosti, jednání a chování uvnitř podniku a se zákazníky a ostatními partnery podniku, koordinaci rozdělených činností, inovaci strategií a taktik „chování firmy“, zásady kultury firmy, racionalizaci správy firmy a další atributy moderního vedení podniku dle obecně přijatých zásad mravnosti, právních a podnikových norem.“

V tomto materiálu se operuje s pojmem zásady mravnosti, autoři si plně uvědomují to, co jsem uváděla na začátku práce, že morálka, étos závisí na vnějších podmínkách – na společenských okolnostech. Zřejmě i proto měli potřebu pojem **zásada mravnosti** vysvětlit „pod čarou“(10, s.2): „Diskuse o úrovni mravnosti, pojetí etiky, mravnosti a morálky vždy odpovídají tendencím vývoje étosu doby a místa: na tyto diskuse v pragmatickém pojetí mravnosti není ani čas ani vůle. Skutečnost, že žijeme v době proměn pořadí hodnot, jakož i mnohých nejen nepotrestaných trestných činů a neodsuzovaných trestuhodných činů, určitém působení sdělovacích prostředků, neexistenci současných vzorů mravnosti resp. nezveřejňování mravných příkladů – vzorů podnikatelů, a jiných jevů, nemůže odradit čestné a odpovědné podnikatele, badatele, organizátory, učitele a další poctivce od snahy zvyšovat kulturu podnikání a mravnost podnikání. K tomuto cíli a k těmto snahám patří i tento Kodex etiky podnikatelů (který bude na základě získávání zkušeností z této oblasti stále zdokonalován a nelze jej tedy v této podobě považovat za dogma). Nelze ani ponechat stranou souvislost politiky, ekonomiky, sociální oblasti bez spojení s hodnotovou bází – etikou v její konkrétní podobě – mravnosti – morálce!“

V oblasti aplikace etických kodexů ve firmách je zajímavý i společný průzkum VŠE a Transparency International z roku 2006 (11), kdy ze zkoumaného vzorku firem mělo etický kodex jen 8,4%. Dále bylo zjištěno, že existuje závislost mezi velikostí firmy a existencí etického kodexu - čím je větší firma, tím je vyšší procentuální zastoupení firem s etickým kodexem. Zároveň platí, že vyšší procento s etickým kodexem je u firem zahraničních. 79,70% firem odpovědělo, že má na svých webových stránkách minimálně

(10) Etický kodex Podnikatelské sekce EF ČR. Etické fórum ČR – Podnikatelská sekce. [online].[cit.2008-02-20] Dostupné z WWW:<http://www.etickeforumcr.cz/main/sekce_podnikatelska.php?rec=28>

(11) Průzkum aplikace etických kodexů. Transparency International – Česká republika 2006. [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.canik.cz/2007/11/18/eticky-kodex-ani-alfa-ani-omega-ale-uzitecny-nastroj/>>

zmínku o existenci etického kodexu a 61,30% firem uvedlo, že na svých webových stránkách mají svůj etický kodex volně dostupný.

Jak jsem již uváděla výše, po roce 1989 začala i u nás vznikat (či se obnovovat) profesní sdružení, asociace, komory . Je mnoho firem a organizací, které nevytvářejí vlastní kodexy, ale přistupují k etickému kodexu těchto sdružení. Příkladem je Etický kodex komory daňových poradců České republiky, Etický kodex Asociace poskytovatelů personálních služeb, Etický kodex novináře Syndikátu novinářů ČR, Zásady profesionálního chování – Etický kodex firmy Ahold Česká republika, Etický kodex jako iniciativa zodpovědných pivovarů, Etický kodex etických dodavatelů a firem, Kodex reklamy Rady pro reklamu a jiné.

Tyto kodexy vesměs obsahují principy mravního jednání přistoupivších subjektů, jejich chování ke klientům - spotřebitelům, k údajům a informacím, kolegiální vztahy, povinnost profesního růstu a v neposlední řadě obsahují i disciplinární sankce při porušování čestného závazku (12).

Pro zajímavost, i když to není hlavním předmětem mé práce, uvádím, že v zájmu ochrany spotřebitele u nás vznikl **Registr etických dodavatelů a firem**. Jedná se o výsledek spolupráce firem a Občanského sdružení Spotřebitel.cz. (13) za pomoci Evropské Unie. V rámci této spolupráce vznikl i projekt *Předcházení soudním sporům a spotřebitelské hodnocení přijatých samoregulačních závazků* zpracovaný Ing. Vladimírem Hanušem v rámci projektu Transation Facility 2004 (14). Jedná se o analýzu etických kodexů některých vybraných podnikatelských subjektů. Zde je na místě upozornit na označení etického kodexu jako **samoregulačního** nástroje při řízení organizací a firem, při předcházení případným konfliktům. Zaměstnanci i manažeři vědí, že etické normy-kodexy nemají právní závaznost, nicméně nastavení „mantinelů“ v podobě etických pravidel, jejich samotná existence působí preventivně.

(12) Etický kodex Komory daňových poradců ČR. [online].Dostupné z WWW: <<http://kdpcr.cz>>

(13) Spotřebitel.cz. [online].[cit. 2008-012-02]. Dostupné z WWW:< <http://www.spotrebitel.cz>>

(14)Analýza etických kodexů. [online].[cit. 2008-04-02] Dostupné z WWW:<
<http://www.portalcz.eu/registr/dokumenty.php>>

Souhrnně lze říci, že etické kodexy ziskových organizací či jejich korporací mají jasný marketingový princip – v první řadě je chování vůči zákazníkovi při zachování loajality k organizaci, dále následují vztahy k dodavatelům a konkurentům. Rozhodně jsou kodexy materiálem, který je specifický, pertinentní, vynutitelný a proměnný (periodicky aktualizovatelný).

2.3 Etické kodexy v neziskové sféře

Do neziskové sféry zahrnují státní služby – policii, zdravotnictví, sociální služby. Školstvím se budu zabývat samostatně v jedné z dalších kapitol. Dále sem neodmyslitelně patří veřejná správa a samospráva – politická reprezentace, soudnictví.

U většiny vyjmenovaných povolání se jedná podle S. Dorotíkové (15, s. 31) o **vztahová povolání – profesní jednání a přístupy, které jsou bezprostředně zaměřeny na člověka. Zvláštnost a obtížnost těchto povolání jsou dány především jejich „objektem“ člověkem samotným, které spoluurčuje výsledek setkání a do vzájemného vztahu vstupuje s veškerou svou intelektuální a emocionální vybavenost. Je v něm vždycky přítomen a spoluutváří neopakovatelné situace jako protiklad obecným schématům jednání.**

Na rozdíl od kodexů v ziskové sféře zde nestačí zásady typu – podpora spolupráce, svědomitost, loajalita, v těchto povolání nastávají jedinečné situace náročné na okamžité rozhodování. U vztahových povolání je na jedné straně velmi důležitá **profesionální - odborná příprava** a na druhé straně **příprava v oblasti filosofické etiky – profesní etiky**. Zde právě nalézáme hlavní cíl profesní etiky – analyzuje charakter povolání, při optimálních podmínkách a subjektivních předpokladech k jeho výkonu. Pojmenovává mravní nároky na jednání subjektů v jednotlivých profesích. Přičemž pravidla stanovují subjekty znající bezprostředně problematiku jednotlivých profesí – ne teoretičtí filosofové.

Vzhledem k tomu, že historie etických kodexů je u nás poměrně mladá, čerpáme i v této oblasti zkušenosti jinde. Příkladem je Etický kodex sociálních pracovníků ČR přijatý na konferenci v Ostravě v roce 1994, který vychází z etického kodexu Mezinárodní federace sociálních pracovníků IFSW (aktualizován v roce 2004). Z přijatého kodexu pak vycházejí etické kodexy jednotlivých zařízení – Etický kodex SPMP ČR Centrum služeb Hvozdy (16), Občanské sdružení Anabell a další.

(15) Dorotíková, S.. Profesní etika učitelství . Praha: UK PedF, 2003, ISBN 80-7290-102-8

(16) Etický kodex SPMP ČR Centrum služeb Hvozdy [online]. [cit.2008-02-03]. Dostupné z WWW: <http://www.sdm-hvozdy.cz/eticky_kodex.php>

Podobným případem je i Etický kodex pro zdravotní sestry (17), který vychází z Mezinárodního etického kodexu pro zdravotní sestry přijatého Mezinárodní radou sester (ICN) v roce 1953, jeho poslední aktualizace byla v roce 2000.

U jednoho z nejprestižnějších lidských povolání platí již několik tisíciletí Hippokratova přísaha, a přesto ještě Česká lékařská komora přijala v roce 1996 Etický kodex jako stavovský předpis České lékařské komory č. 10 (18).

Mezi oborem lékařství a oborem sociální práce je povolání psychologa. I tento obor má svou profesní komoru - Českomoravskou psychologickou společnost, jejíž členové přijali v roce 1998 svůj Etický kodex (19). Dalším etickým kodexem, který stojí mezi několika obory je Etický kodex VTI trenéra – pracovníka, který používá při své práci s klienty jako metodu intervence videotrénink interakcí VTI (20). Jak se uvádí v úvodu tohoto kodexu, *je určen pracovníkům sociálních služeb, školství a zdravotnictví se specifickým zaměřením na ty, kteří používají při své práci s klienty jako metodu intervence VTI*. I tento kodex vychází z koncepce Etického kodexu sociálních pracovníků ČR.

Zatím všechny kodexy uvedené v této kapitole mají společnou logickou stavbu kodexu, uvádějí pravidla vztahu ke klientovi, k zaměstnavateli, ke kolegům, ke společnosti, odbornou způsobilost. Tato oblast v neziskové sféře je nejbližší oblasti hlavního zájmu mé práce – oblasti školství, proto z těchto materiálů budu i dále vycházet.

V neziskové oblasti nelze nezmínit oblast Policie ČR, která ve svém Etickém kodexu uvádí (21) - *příslušníci Policie ČR, vědomi si svého poslání, spočívajícího ve službě veřejnosti, založeného na úctě a respektu k lidským právům, vyjadřují následující principy, jež chtějí sdílet a dodržovat ... 2. Základními hodnotami Policie ČR je – profesionalita, nestrannost, odpovědnost, ohleduplnost, bezúhonnost*. Do této oblasti patří i Kodex profesní etiky zaměstnance Vězeňské služby České republiky, který týká jak

Etický kodex pro zdravotní sestry (17)
Etický kodex – Stavovský předpis ČLK č. 10 (18)
Etický kodex ČMPS (19)
Etický kodex VTI trenéra. SPIN (20)
Etický kodex Policie ČR (21)

(17) Etický kodex pro zdravotní sestry [online]. [cit.2008-01-016]. Dostupné z WWW: <<http://www.szs-vzs.xf.cz>>

(18) Etický kodex – Stavovský předpis ČLK č. 10 [online]. 2002 [cit.2008-01-15] Dostupné z WWW: <<http://www.clk.cz/zakpred/predpis10.html>>

(19) Etický kodex ČMPS [online]. [cit.2008-03-03]. Dostupný na WWW: <<http://cmps.ecn./?page=eticky-kodex>>

(20) Etický kodex VTI trenéra. SPIN [online]. 2006 [cit.2008-03-03]. Dostupné na WWW: <<http://www.spin-vti./etika.html>>

(21) Etický kodex Policie ČR [online]. [cit.2008-01-18]. Dostupný na WWW: <<http://www.mvcr.cz/policie/kodex.html>>

zaměstnanců ve služebním poměru, tak občanských zaměstnanců. V obou těchto kodexech se objevuje na rozdíl od přecházejících zmínka o *neslučitelnosti s jakýmkoli korupčním jednáním* (22).

V těchto dvou kodexech je diskutabilní jejich právní nezávaznost, protože jsou souborem závazných norem. U Kodexu profesní etiky se jedná o Nařízení č. 39/2003, jehož porušení je kvalifikováno jako porušení pracovní nebo služební kázně podle zvláštních právních předpisů.

Další skupinu tvoří etické kodexy ve veřejné správě a samosprávě. Zastavila bych se u etiky ve veřejné správě – této tematice je věnována poměrně velká pozornost. Je specifickým rysem naší doby, že občané mnohdy ztrácejí důvěru ve správní orgány na všech úrovních. Právě proto, aby výkon státní správy byl transparentní, byla stanovena pravidla pro chování zaměstnanců veřejné správy usnesením vlády č.270/2001 – **Kodex etiky zaměstnanců ve veřejné správě** (23). Tento dokument má doporučující charakter – jak by se zaměstnanec měl chovat.

Že se jedná o problematiku, která není pouze lokální, svědčí i to, že Rada Evropy – potažmo Řídící výbor pro místní a regionální demokracii (CDLR) inicioval v roce 2003 studii – aktivitu: **Etika veřejné správy na místní úrovni: strategie pro boj s korupcí a dalšími formami finančních trestných činů v orgánech místní správy**. Výstupem této studie je Příručka dobré praxe – Etika veřejné správy na místní úrovni (24). Vznik tištěné podoby byl podpořen Radou Evropy, jedná se o živý dokument, který je průběžně konzultován, doplňován a upravován.

V dnešní době jsou i tendence přijímání etických kodexů členy obecních a městských zastupitelstev. Pro zastupitele samozřejmě platí platné právní předpisy ČR a je na jejich dobrovolném rozhodnutí, zda přistoupí na zavádění etických kodexů. Na lednovém zasedání například přijala Republiková rada Strany zelených **Etický kodex člena obecního zastupitelstva za Stranu zelených** (25). **Občanské sdružení Oživení** doporučuje na svých webových stránkách přijímání těchto kodexů, zdůvodňují to tvrzením,

(22) Kodex profesní etiky zaměstnance Vězeňské služby ČR, čj. 89/417/2003-GŘ/205

(23) Kodex etiky zaměstnanců ve veřejné správě [online]. Dostupný na WWW: <<http://portal.mpsv.cz/sz/>>

(24) Etika veřejné správy na místní úrovni – soubor modelových iniciativ. Praha: MVČR 2003 nebo [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.loreg.org., www.coe.int/local>>

(25) Etický kodex zastupitelstva města či obce – Stanovy a vnitřní předpisy: Strana zelených [online]. 2008. [cit 2008-03-02]. Dostupné na WWW: <<http://www.zeleni.cz/7883/clanek/eticcky-kodex-clena-zastupitelstva-mesta-ci-obce>>

(26) Občanské sdružení Oživení [online]. 2006. Dostupné na WWW : <<http://www.bezkorupce.cz/eticke-kodexy/>>

„že zastupitelé sice mají mít vysokou míru autonomie, ale zároveň i vysokou míru odpovědnosti.“ A právě proto jsou v různých zemích Evropské unie zastupiteli kodexy přijímány. Sdružení zpracovalo (za finanční pomoci ambasády USA) roce 2003 **Návrh Etického kodexu člena zastupitelstva.**

V roce 2006, v období od září do prosince, sdružení oslovilo zastupitele 50 měst a obcí v České republice, zda mají Etický kodex zastupitele – kladně odpověděla zastupitelstva 4 z nich?! Jak je vidět, zastupitelé příliš o přijímání etických kodexů nestojí.

Tyto informace pro orientaci ve stavu etických kodexů v neziskové sféře považují za dostačující a nyní přejdeme ke stěžejní oblasti práce – ke školství.

2.4 Etický kodex ve školství

„Do škol navíc nepronikl duchovní rozměr, s nímž Komenský neodmyslitelně počítal. Ve výuce se střídají jména vládařů, letopočty, matematické vzorce, geometrická a gramatická pravidla a mnoho podružných fakt, které je třeba prostě memorovat, i když žáci i učitelé dobře vědí, že za několik měsíců, nemluvě už o letech, se většina balastu z dětské paměti vytratí.

Zeptejme se však, jsou-li naše děti vedeny k etickému chování v životě, jaký mravní kodex jim naši učitelé vštěpují? Naučí se dívat na svět, na vzdálené národy s pocitem tolerance a porozumění? Dozvědí se o duchovních bojích, které tu vedli velcí mužové po tisíce let? A naučí se na lidi kolem sebe dívat jako na své bližní, kteří nesou světem stejný lidský úděl? Dozvědí se o lidském svědomí a u jeho úloze, o obtížnosti a riziku boje za pravdu a pokrok na zemi? Dají jim snad učitelé intelektuální a citovou výbavu pro těžké okamžiky života? Nikoliv.

Mocenské systémy si prostě učinily ze školních tříd základy politické propagandy – u nás přetrvává totalitní rozpolcení dětí vlivem rodičů a školy, a snad všude na světě jsou naši potomci podrobováni otřesům při porovnání výuky a praxe.“

Na úvod jsem si dovolila citovat úryvek z práce PhDr. Slavomíra Pejčocha (27), který mi připadl jako trefné vystižení situace v našem školství.

(27) PhDr. Slavomír Pejčoch- RAVIK. Jan Amos Komenský – Každý svým knězem, filosofem a králem. Dostupné na: <http://www.pozitivni-noviny.cz/cz/clanek-2007120047>

Změna je naznačena v současné reformě školství, v základních dokumentech (28) v Bílé knize národního rozvoje vzdělávání v České republice „ *již existující úsilí učitelských odborů a pedagogických iniciativ je třeba propojit a posílit proces utváření autonomní sociálně profesní skupiny, který by vedl k vypracování etického kodexu učitelství a k vytvoření střešového profesního sdružení.*“, v Rámcových vzdělávacích programech. Ale ptám se – „Můžeme zásadně změnit naše školství, aniž bychom se změnili my, učitelé?“ Zodpovědnost školy potažmo učitelů za morální výchovu dětí si uvědomují mnozí teoretici. Jak uvádí například Světlík (29, s. 243) „ *Školy hrají ojedinelou roli ve vývoji společnosti. Všichni pedagogičtí pracovníci, aniž si to někdy plně uvědomují, mají při své práci velkou morální odpovědnost. ... aniž si to uvědomují, fungují ve společnosti i jako určitý morální vzor pro své žáky a studenty.*“

A právě jedním z nástrojů změny osobnosti učitele by mohl být etický kodex učitele. Kde ho vzít? Jak jsem uváděla výše, po revoluci se znovuobnovila tradice komor, profesních sdružení v různých oborech lidské činnosti – jen ve školství zatím nic. Jak píše ve svém článku Radek Sárközi (30) ... *sama existence pedagogické komory by jistě posílila prestiž učitelského povolání....profesní komory zřizují etické komise, vydávají profesní kodexy. V těchto oblastech by se mohli učitelé inspirovat.....v současnosti neexistuje reprezentativní organizace, která by hájila zájmy pedagogů.* Ačkoli je tento článek již z roku 2005, situace se zatím nezměnila. Tudy tedy cesta k etickému kodexu ve školství nevede.

Existuje mezinárodní dokument **Charta učitelů**, který byl přijat na mezivládní konferenci o postavení učitelův Paříži v roce 1966. Tento dokument obsahuje ustanovení, která by měly plnit všechny státy OSN, tedy i Česká republika, která se k tomuto dokumentu přihlásila. Jedná se o poměrně obsáhlý dokument (31), ze kterého pro tuto práci vybírám bod. 73. *Učitelské organizace by měly vypracovat kodex etiky učitele, popřípadě kodex chování učitele, takovéto kodexy jsou významným přínosem pro zabezpečení prestiže učitelského povolání a pro plnění profesionálních povinností v souladu s přijatými principy.*

(28) Národní program rozvoje výchovně vzdělávací soustavy. Bílá kniha [online]. 4.12. 2002. [cit.2008-03-18].Dostupné z WWW:<<http://www.msmt.cz/dokumenty/bila-kniha-rozvoje-vzdelavani-v-ceskorepublice>>

(29) Světlík, Jaroslav. Marketingové řízení školy. Praha: Aspi, a.s.,2006 ISBN 80-7357-176-5

(30) Sárközi, Radek. Pedagogická komora a etický kodex učitele [online].2005. [cit. 2008-01-26] Dostupné z WWW: <<http://www.blisty.cz/2005/art22108.html>>

(31) Charta učitel; [online]. Dostupné z WWW:

<<http://ucitelskelisty.ceskaskola.cz/ucitelskelisty/AR.asp?ARI=100939RCAl=2155>>

Opět narážíme na neexistenci kompetentní učitelské organizace, a tudíž na neexistenci etického kodexu učitele v takové podobě, aby z něj mohli jednotlivé školské instituce vycházet. Neznamená to, že by etické kodexy ve školství neexistovaly vůbec. Příkladem jsou církevní školy, které mají **Etický kodex křesťanského učitele** (32, s.2-3). Citace z Preambule – „*etický kodex učitele určuje etické normy, které je nutné dodržovat při výkonu jeho profesní činnosti. ...poskytuje i pozitivní orientaci v mravních aspektech vykonávané práce a správnou sebekontrolu Má sloužit i jako zdroj pozitivní pracovní motivace a uvědomění si vznešenosti pedagogické práce*

Ve svém programu má také iniciování vzniku etického kodexu KDU-ČSL. Předsedkyně odborné komise pro školství Ing. Michaela Šojdrová představila program **Vzdělávání pro budoucnost** (33) již v roce 2005, kde tuto skutečnost uvedla.

Jednotlivé školy přijímají své interní etické kodexy, „desatera“, pravidla, která jsou součástí školních řádů. Zatím je jich však mizivé množství. Na tomto místě se dostáváme ke stěžejní části této práce, ke zmapování názorů manažerů ve školství a jejich povědomí, požadavcích a potřebách etiky v jejich manažerské práci.

3 Výzkumná část – potřeba etického kodexu ve školství

3.1 Vymezení oblasti výzkumu

Oblast školství má široký záběr – instituce určené pro děti předškolního věku až po instituce zabývající se celoživotním vzděláváním. Každá z těchto oblastí je specifická a klade i specifické požadavky na pedagogické pracovníky. Proto by bylo naivní předpokládat, že by bylo možné stanovit univerzální etické kodexy. Jistě by se našly pojící prvky, nicméně považuji za důležité přistupovat ke každé oblasti odděleně. Stejným způsobem bylo či je přistupováno k reformě školství, která také probíhá postupně na jednotlivých stupních školských institucí.

(32) Etický kodex křesťanského učitele. Praha: Česká biskupská konference, 2005 (pro vnitřní potřebu) nebo [on line] Dostupné na WWW: <<http://skolstvi.cirkev.cz/download/kodex-krestanskeho-ucitele.pdf>>.

(33) *Vzdělávání pro budoucnost*. [online] Dostupné na: <<http://www.volby.glosy.info/volebni-programy/kdu-csl/>>

Proto jsem zvolila za oblast svého výzkumu jen jednu z oblastí školství - **oblast základního školství**. Důvodem k tomuto rozhodnutí bylo samozřejmě to, že v základním školství již dvacet let působím.

Další problém nastává při vymezení zaměření etického kodexu - na kterou skupinu, na které subjekty působící ve výchovně vzdělávacím procesu by se měl kodex zaměřit. Nejpočetnější skupinu tvoří samozřejmě ti, kteří jsou objektem působení výchovně vzdělávacího procesu - **žáci**. Pro ně je de facto i de jure daná norma chování díky **školského zákona** (34), kde plyne povinnost každé školy mít **Školní řád** a je předepsána i osnova jeho obsahu.

Druhou skupinou výchovně vzdělávacího procesu jsou **učitelé**. V jejich případě není daná žádná povinná norma, která by předepisovala zásady etického chování učitele. Zřejmě se předpokládá, že učitel je dostatečně morálně vybaven na svou profesi.

Poslední, neopomenutelnou skupinou jsou **ředitelé škol - vedení školy**. Jsou to sice také učitelé, ale ve specifickém postavení, nicméně i zde platí, že se morální chování předpokládá a zatím nevznikla potřeba či požadavek normy chování této profesi stanovit. Jak uvádí Vodáček (35.,s. 62) „*etika manažerské práce vyžaduje značnou sebekázeň a péči samotných vedoucích pracovníků a morální bezúhonnost své osoby.*“

Ze tří výše uvedených skupin jsem si pro práci vybrala skupinu učitelů - klíčová skupina pro práci ředitele školy, protože bez diskuse platí stará pravda:

„školu dělají učitelé“

a já dodávám: a na řediteli záleží jací „jeho“ učitelé budou.

Shrnutí vymezení oblasti výzkumu je tedy - **etický kodex učitele základní školy**.

3.2 Formulace výzkumného problému

Předmět výzkumu

Výchozí otázkou výzkumu je: „**Máme na našich základních školách etické kodexy učitelů?**“ Od této otázky se odvíjejí další otázky - „Potřebujeme etický kodex učitele pro svou řídicí práci? Budeme čekat na direktivní nařízení? Jakých oblastí by se

(34) Školský zákon č.561/2004 Sb., §28 písmeno g), §30

(35) Vodáček,L., Vodáčková, O. Management - teorie a praxe v informační společnosti. Management press, Praha 2005. ISBN 80-7261-041-4

měl dotýkat? Jak postupovat v případě jeho porušení? Máme vůbec dostatek informací z této oblasti?“Tyto otázky můžeme shrnout a formulovat předmět výzkumu: **Etické kodexy učitelů a jejich využívání řídicími pracovníky jako jednoho z nástrojů seberegulace a personálního řízení.**

Cíle výzkumu

- Zjistit existenci etického kodexu učitelů na základních školách
- Zjistit zájem - „poptávku“ po existenci této etické normy
- Zjistit požadavky na formu, obsah, podobu této normy
- Ověřit si, zda ředitelé škol mají povědomí o možnostech využití etického kodexu jako nástroje personálního řízení
- Zjistit informovanost ředitelů škol o problematice etiky a etických norem vůbec

Úkoly výzkumu

Ke splnění výše uvedených cílů, je nutné vykonat sběr dat, jejich následnou analýzu, ověření předpokladů. Na závěr bude provedené shrnutí a formulace závěrů výzkumu.

3.3 Formulace předpokladů

1. **Ve většině základních škol neexistuje etický kodex učitele.**
2. **Většina ředitelů by přivítala existenci etického kodexu učitele jako materiálu s předem stanovenou strukturou.**
3. **Ředitelé škol si uvědomují, že by jim existence etického kodexu učitele pomohla v jejich řídicí práci. A to v následujících oblastech: v plánování, vedení lidí, finančním managementu, managementu změny, zlepšování klimatu školy.**
4. **Manažeři na školách považují oblast etiky, etického chování a etické výchovy za důležitou součást své práce, ale nemají v této oblasti dostatek informací.**

3.4 Metodika výzkumu

Metody výzkumu

Při výzkumu jsem využila dvě metody – metodu **řízeného rozhovoru** a metodu **dotazníku**.

Řízený rozhovor

Jako první jsem využila výzkum pomocí řízeného rozhovoru (36). Metodou přímého dotazování jsem vedla rozhovory s pěti řediteli základních škol a s jejich zástupci - jednalo se tedy o skupinové rozhovory. Dále jsem provedla tři rozhovory individuální. Celkově tedy bylo zapojeno do této formy výzkumu 13 respondentů. Samotný rozhovor byl polostandardizovaný – pořadí otázek případně jejich formulaci jsme přizpůsobovala okamžité situaci, která při vedení rozhovoru vznikla. Respondenti byli předem seznámeni s tématem rozhovoru, s předmětem výzkumu. Při vedení rozhovoru jsem pracovala s otázkami, jejichž obsah je totožný s cíli této práce a jsou formulovány v předpokladech. Během rozhovoru jsem poznatky písemně zaznamenávala. Rozhovory byly velmi přínosné a vedly mě k přesnější formulaci otázek pokládaných v další etapě výzkumu – v dotaznících. Všichni respondenti projevili zájem seznámit se s prací a především s jejími závěry.

Dotazník

Dotazník (37) jsem sestavila s ohledem na cíle výzkumu a ověřované předpoklady. Cílem bylo zajištění validity výzkumného nástroje. Bylo zařazeno 13 otázek, u sedmi otázek bylo nabídnuto několik variant řešení, u jedné otázky byla nabídnuta varianta konkretizace v případě kladné odpovědi (polouzavřená otázka). Při sestavování dotazníku jsem dbala na jednoznačnost otázek, na srozumitelnost otázek a jejich jazykovou správnost. Tento dotazník jsem si před administrací za účelem výzkumu pilotovala se třemi kolegy pro ověření jeho pochopitelnosti.

(36) Příloha I. - Struktura řízeného rozhovoru

(37) Příloha II. – Dotazník k bakalářské práci

Výběr vzorku respondentů

Respondenti byli vybráni tak, jak jsem vysvětlila v úvodu výzkumné části práce, z řad **ředitelů základních škol**. Etický kodex je ve školství zatím málo diskutovaná problematika, přesto, podle mého názoru, je velmi potřebná. Oslovila jsem ředitele škol, protože „*ředitelé jsou staviteli školství*“, jak je uvedeno ve skriptu Řízení pedagogického procesu (38, s.8) „*Jako odpovědní činitelé musí dát zřetelně najevo, kterých hodnot chtějí ve škole dosáhnout, které chtějí ve škole prosadit. Tyto hodnoty musí být všeobecně známy.*“

Distribuce dotazníků

K distribuce dotazníků jsem využila kontakty na ředitele škol z mého regionu, dále kontaktů na své kolegy z adresáře VUM ČŠM PedF UK Praha, kontaktů z řad kolegů ze studia Etické výchovy pořádané Etickým fórem České republiky. Počty jsou uvedeny v tabulce č. 1.

Tabulka č.1

Zadání	zadáno	doručeno	vráceno	vyřazeno	zpracováno	v %
elektronicky	95	69	53	5	48	51%
osobně	19	19	18	0	18	95%
celkem	114	88	71	5	66	58%

Vysvětlení k tabulce: větší počet nedoručených emailů byl způsoben změnami na školách. Vzhledem ke končícímu projektu „indoš – internet do škol“, některé školy změnilly emailové adresy a ještě tyto změny nebyly uvedeny v adresářích. Vyřazené dotazníky nebyly vyplněny, byly v nich vepsány poznámky ředitelů, dva ředitelé vrátili dotazníky nevyplněné s komentářem, vše bude uvedeno dále v práci. Větší procento návratnosti bylo pochopitelně při osobním rozdávání dotazníků.

Součástí dotazníku byly jednak pokyny k vyplnění a samozřejmě stručné vysvětlení účelu výzkumu.

(38) Slavíková L., Wojcowska C., Nezvalová D., Hladký et al. Řízení pedagogického procesu [CD ROM]. Verze 2006. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Centrum školského managementu, 2006.

3.5 Analýza dat a jejich interpretace

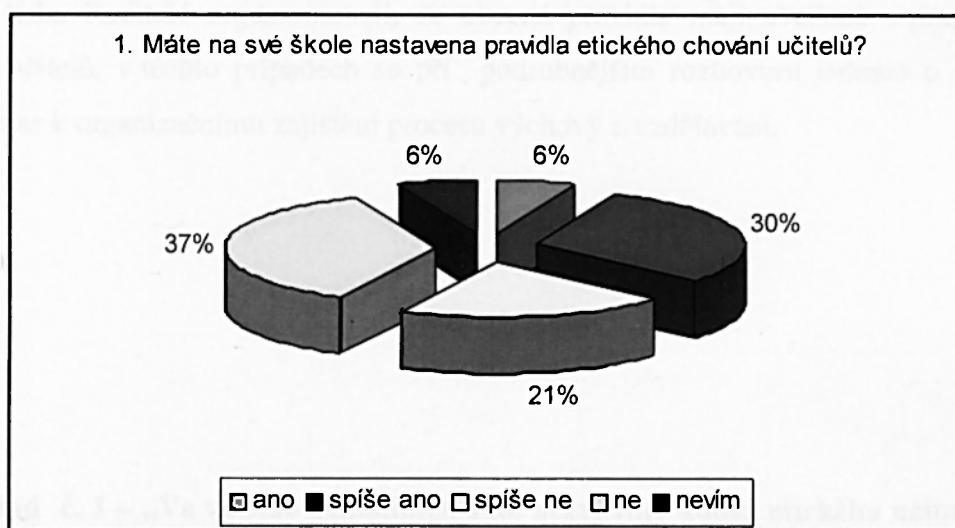
3.5.1 Školní management a etický kodex

Ověřování 1. předpokladu :

Ve většině základních škol neexistuje etický kodex učitele.

K ověřování této hypotézy sloužila otázka č. 1 z dotazníkového šetření a druhá otázka z řízeného rozhovoru – Máte ve své škole nastavena pravidla etického chování učitelů? V grafu č. 1 jsou výsledky z dotazníkového šetření.

Graf č. 1

V souhrnu 36% dotazníkem oslovených ředitelů konstatovalo, že mají ve své škole formulována pravidla etického chování učitelů.

Tato otázka byla formulována jako polouzavřená s možností v případě, že mají tato pravidla, uvést v jaké formě je mají. Ze 4 odpovědí ano a 20 odpovědí spíše ano, byly tyto podoby etického kodexu:

1x – každoročně upravovaná Pedagogická pravidla (39)

4x – součást školního řádu

2x – ústně

1x – částečně v subordinačním řádu

1x – rozpracované

15x – nezodpovězeno

V 58% z oslovených škol buď nemají nebo spíše nemají zaveden etický kodex učitelů. Zajímavých je i 6%, tj. 4 vedoucí pracovníci, kteří uvedli, že nevědí, zda mají ve své škole zaveden etický kodex učitele. To je poněkud zarážející, když tuto skutečnost ředitel neví.

V žádné škole, kde jsem s řediteli a jejich zástupci vedla řízené rozhovory, neměli stanovený etický kodex učitele. Ve dvou školách měli zmínku o chování učitelů ve školním řádu. Ředitelé argumentovali, že obecná pravidla mají uvedena v pracovních náplních učitelů, v těchto případech se při podrobnějším rozhovoru jednalo o pokyny vztahující se k organizačnímu zajištění procesu výchovy a vzdělávání.

Závěr:

Předpoklad č. 1 – „Ve většině základních škol neexistuje kodex etického učitele“ byl ve zkoumaném vzorku potvrzen. Sice se na některých školách pokoušejí „svépomocí“ o řešení této problematiky, ale na většině škol neřeší etické problémy formou stanovení norem.

3.5.2 Potřeba a forma etického kodexu

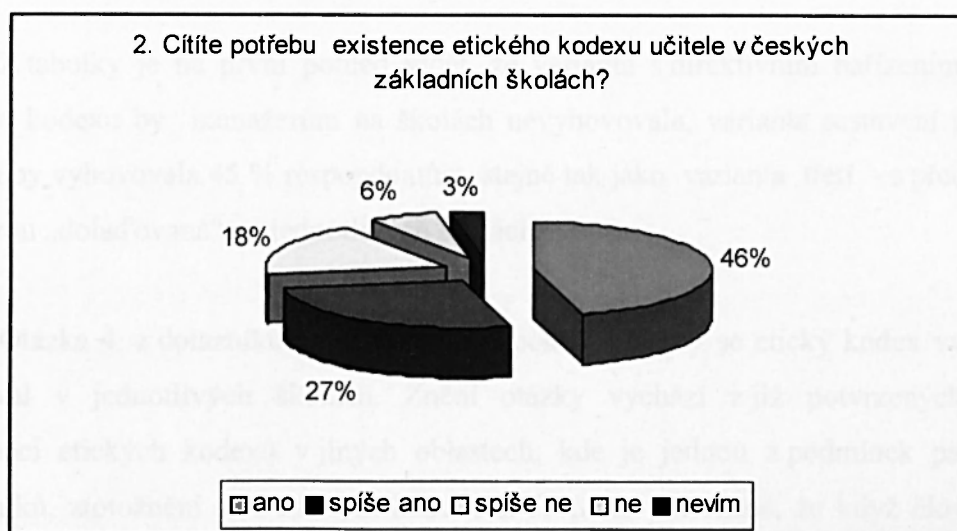
Ověřování 2. předpokladu:

Většina ředitelů by přivítala existenci etického kodexu učitele jako materiálu s předem stanovenou strukturou.

K formulaci tohoto předpokladu jsem dospěla vlastně již dlouho před vlastní výzkumem, kdy jsem hledala vhodné téma pro bakalářskou práci a zabývala jsem se podrobněji etickou výchovou. Obsahem etické výchovy je mimo jiné i **výchovný styl** (40, s. 129), při seznamování s ním, mě právě napadlo jeho zobecnění jako jedna z možností podoby etického kodexu českých učitelů.

K ověřování tohoto předpokladu v dotazníkovém šetření jsem použila otázku č. 2, 3, 4, 5, 6, 7. V řízeném rozhovoru byla tato otázky 2. a 3..

Graf č. 2

(40) ROCHE - OLIVAR, Robert., Etická výchova [online]. 2007 [cit. 2008-03-16]. Dostupné z WWW: <http://www.etickeforumcr.cz/downloads/olivar_eticka_vychova.pdf>

Jak je možné vidět z grafu 47 % oslovených ředitelů cítí potřebu přímo a 29 % spíše ano, to znamená, že celkem 76 % respondentů je po existenci etického kodexu učitele. Jak uvedla jedna ředitelka ZŠ, je toto téma klíčové. Další otázkou, která se automaticky objeví, je způsob zavádění etického kodexu do škol. Zda budeme čekat na to, až dostaneme od nadřízených orgánů kodex předepsaný, nebo si ho začneme vytvářet sami. Je možný i kompromis mezi těmito variantami – to znamená, že do škol dostaneme určitou předepsanou strukturu (tak jak je tomu v případě školních řádu, výročních zpráv, vlastního hodnocení) a sami si jí dál budeme konkretizovat v jednotlivých školách. Vhodného způsobu řešení tohoto problému se týkala 3. otázka v dotazníku viz tabulka č.2:

Tabulka č. 2

Měl by to být materiál:	Ano	Spíše ano	Spíše ne	Ne	Nevím
a) daný ze shora	0	9	0	14	0
	0%	14%		21%	
b) sestavovaný v jednotlivých školách	18	12	4	6	0
	27%	18%	6%	9%	
c) s předepsanou strukturou, doladovaný ...	6	24	6	0	0
	9%	36%	9%		

Z tabulky je na první pohled vidět, že varianta s direktivním nařízením podoby etického kodexu by manažerům na školách nevyhovovala, varianta sestavení přímo na školách by vyhovovala 45 % respondentům, stejně tak jako varianta třetí - s předepsanou strukturou „doladovaná“ na jednotlivých školách.

Otázka 4. z dotazníku vycházela z předpokladu, že by se etický kodex vytvářel či upravoval v jednotlivých školách. Znění otázky vychází z již potvrzených závěrů o existenci etických kodexů v jiných oblastech, kde je jednou z podmínek participace pracovníků, ztotožnění se s etickým kodexem. Je praxí potvrzené, že když člověk něco spoluvytváří, snadněji to akceptuje. I když, jak uvádí Dorotíková (41, s.42), „*kodex mravních zásad chování zaměstnance může stanovit i vedení podniku.*“

(41) Dorotíková, S.. Profesionální etika učitelství . Praha: UK PedF, 2003, ISBN 80-7290-102-8

V tabulce č. 3 je uveden, názor školského management k řešení tohoto problému:

Tabulka č. 3

V případě sestavování kodexu na školách byste upřednostňovali	ano	spíše ano	spíše ne	ne	nevím
a) kolektivní vytváření kodexu všemi zaměstnanci	30	18	0	0	0
	55%	27%			
b) zpracováním kodexu širším vedením školy	10	15	15	0	0
	15%	23%	23%		
c) vytvoření kodexu nejvyšším vedením školy	0	0	6	30	0
			9%	45%	

Podle výše uvedených výsledků management na oslovených školách vychází právě z předpokladu, že člověk snadněji dodržuje normy, na jejichž tvorbě se podílel. Ke stejnému závěru došel i Bergman (42, s.39-40) ve své závěrečné práci – „vyhlášení kodexu by měla přecházet diskuse, v níž má právo vyjádřit se každý učitel....,aby byl kodex opravdu účinným nástrojem, musí být všemi zainteresovanými uznán za správný.“

Pro kolektivní vytváření kodexu se vyslovilo 72% respondentů, po zpracování kodexu širším vedením školy se vyslovilo 38% ředitelů a pro vytváření pouze vedením školy v našem osloveném vzorku nebyl žádný ředitel, naopak proti tomuto řešení se vyslovilo 54 % respondentů.

Jak jsem již uváděla v teoretické části a následně i v praktických ukázkách ze ziskového i neziskového sektoru, etický kodex je norma, která není právně vymahatelná (s výjimkou etických kodexů viz. odkazy (19),(20)). Položila jsem proto ředitelům další otázku –

5. Jakou by podle vás měl mít etický kodex pracovně právní podobu? – a nabídla jsem jim několik možností řešení - tabulka č. 4:

(42) Bergman, Z..Etický kodex jako nástroj řízení ředitele střední školy. Závěrečná práce studia pro vedoucí pracovníky. Praha: UK Pedagogická fakulta, 2008.

Tabulka č. 4

	ano	Spíše ano	Spíše ne	ne	nevím
a) jako součást pracovní smlouvy	6	12	6	18	0
	9%	18%	9%	27%	
b) součást kolektivní smlouvy	4	6	9	15	0
	6%	9%	14%	23%	
c) organizační směrnice	18	24	6	4	0
	27%	36%	9%	6%	
d) jiné, uveďte formu	0	0	0	0	2

Závěrečné zhodnocení této otázky nám říká, že většina ředitelů 61% se přiklání k etickému kodexu v podobě organizační směrnice, potažmo vnitřní směrnice. Varianta, že by etický kodex byl součástí kolektivní smlouvy u respondentů neuspěla - proti ní se vyslovilo 37 % z nich a stejně tak proti tomu, aby se etický kodex stal součástí pracovní smlouvy. Jak správně podotkl jediný z oslovených ředitelů – zákoník práce neumožňuje tuto variantu.

K upřesnění tohoto předpokladu patří i určité ujasnění toho, co by vlastně měl etický kodex učitele obsahovat – kterou oblast vztahů vznikajících při výchovně vzdělávacím procesu? K ujasnění tohoto problému slouží tabulka č. 5:

Tabulka č. 5

Zásady chování učitele -	ano	Spíše ano	Spíše ne	ne	nevím	pořadí
- k žákům	45	12	0	0	4	2.
	68%	18%			6%	
- k ostatním kolegům	48	6	4	0	4	3.
	73%	9%	6%		6%	
- k rodičům	51	9	0	0	4	1.
	77%	14%			6%	
- k nadřízeným	18	9	15	0	6	4.
	27%	14%	23%		9%	

Z odpovědí na otázku *Co by mělo být obsahem etického kodexu?* jednoznačně vyplynulo, že respondenti považují za **prioritu ošetření zásad chování s rodičovskou veřejností** 91%, na druhém místě stanovení zásad chování vůči žákům 86%, na třetím místě stanovení zásad chování vůči kolegům 82% a na posledním místě uváděli respondenti požadavek na stanovení pravidel chování vůči nadřízeným. Tyto výsledky by si zasloužily jistě rozbor, který by jistě vydal na samostatnou práci zabývající se

vztahovou problematikou ve školství a jejím řešením. Vezměme tento výsledek jako nástin pro ředitele škol při postupu vytváření etického kodexu učitele.

Poslední otázkou, která nám pomůže k ověřování druhého předpokladu je otázka č. 7 – *Jak by měl být etický kodex koncipován?*. V podstatě se jedná o formální podobu obsahu kodexu, kdy respondenti pravděpodobně při odpovídání na ni přemýšleli o jejím využití v každodenní praxi, čemuž odpovídají i výsledky šetření - tabulka č. 6:

Tabulka č. 6

	ano	spíše ano	spíše ne	ne	nevím
a) jednoduše, v bodech	28	8	4	0	4
	42%	12%	6%		6%
b) v bodech, se stručným osvětlením	28	18	0	4	0
	42%	27%		6%	
c) v rozvitých kapitolách	0	0	16	24	0
			24%	36%	

Vedoucí pracovníci škol našeho vzorku se vyslovili v 69% pro podobu etického kodexu jako dokumentu **formulovaného v bodech se stručným osvětlením problematiky**. Zamítli podobu kodexu jako rozsáhlejšího dokumentu a to 60% respondentů. Došli v podstatě k řešení, které je praktikováno v již existujících kodexech v různých oblastech.

V řízeném rozhovoru byly názory vedení škol totožné s výsledky dotazníkového šetření. Ředitelé jednoznačně zamítli variantu c) a upřednostňovali variantu podoby etického kodexu jako materiálu formulovaného v heslech, se stručným vysvětlením.

Závěr:

Předpoklad číslo 2. - Většina ředitelů by přivítala existenci etického kodexu učitele jako materiálu s předem stanovenou strukturou - nebyl ve výzkumném šetření v této formulaci potvrzen.

V případě, že se tvrzení – předpoklad rozdělí na dvě části, lze o jejich potvrzení možno hovořit samostatně.

1.část - **Většina ředitelů by přivítala existenci etického kodexu učitelů - se jednoznačně potvrdila.** Více než ¾ respondentů by ve své funkci přivítaly tuto etickou normu.

2.část – **Kodex jako materiál se předem stanovenou strukturou** – tato možnost se nepotvrdila, protože ve výzkumu vyšla nastejno jako možnost **vlastního sestavování kodexu ve školách**.

Pro upřesnění pravidel při vytváření kodexu jsem ještě ověřování výše uvedeného předpokladu rozšířila o možné subjekty formulující kodex, kde jednoznačně respondenti podpořili tvorbu **kolektivním vytvářením zaměstnanci školy**. Stejně tak jednoznačně vyšla i podoba kodexu jako dokumentu formulovaného **v bodech se stručným osvětlením obsahu** a na konec respondenti vybrali i organizační podobu vytvořeného dokumentu – jako **vnitřní organizační směrnice** s obsahovými prioritami viz tabulka č. 5.

3.5.3 Etický kodex učitele jako jeden z nástrojů řízení

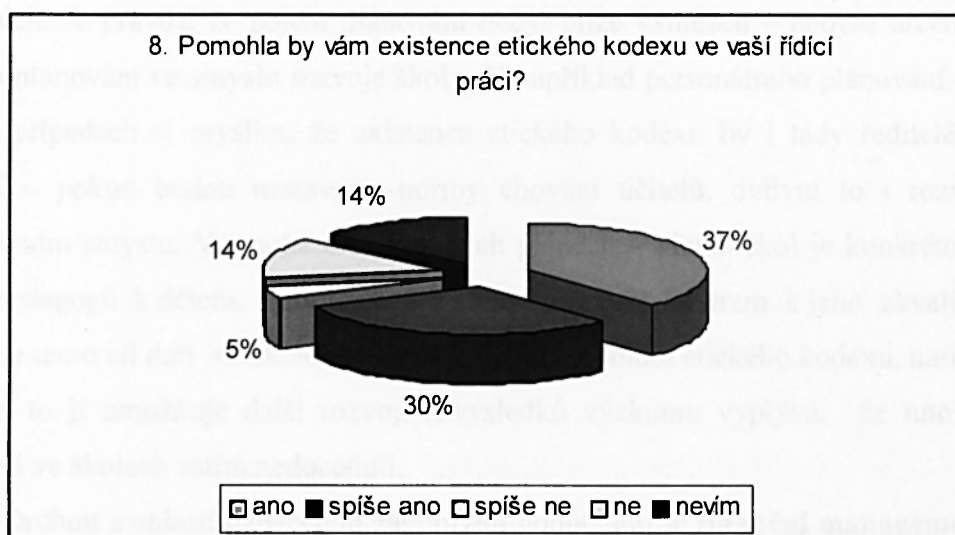
Ověřování 3. předpokladu:

Ředitelé škol si uvědomují, že by jim existence etického kodexu učitele pomohla v jejich řídicí práci. A to v následujících oblastech - plánování, vedení lidí, finančním managementu, managementu změny, zlepšování klimatu školy a zkvalitňování výchovně vzdělávacího procesu.

Pokud budeme vycházet ze zobecněných zkušeností teoretiků i z praktických poznatků praktiků v personálním řízení, je etický kodex jedním z nástrojů řízení, velmi dobře využitelný ve všech odvětvích ziskové i neziskové sféry. Vědí o tom i ředitelé škol v našem vybraném vzorku?

Pro výzkumné šetření jsou použita pouze některé z oblastí řízení ve škole. V otázce 8. se ptám nejprve obecně, zda by ředitelům existence etického kodexu pomohla v jejich řídicí práci, v další otázce to již specifikuji na konkrétní oblasti a v poslední otázce k této hypotéze zjišťuji, jak by ředitelé postupovali v případě porušování či nedodržování kodexu.

Graf č. 3

Z výsledků odpovědí na tuto otázku je poznat, že ředitelé si obecně uvědomují možnost pomoci etického kodexu jako nástroje řízení, z respondentů dotazníků je to 67% dotazovaných.

Nyní se zaměřím na oblasti, ve kterých by konkrétně mohl být etický kodex pomocí. Do otázky číslo 9. jsem vybrala oblast plánování, vedení lidí, finanční management, management změny, zlepšování klimatu školy a nakonec zkvalitňování výchovně vzdělávacího procesu.

Tabulka č.7

	ano	Spíše ano	Spíše ne	ne	nevím
a) plánování	5	5	14	14	0
	8%	8%	21%	21%	
b) vedení lidí	34	8	4	4	0
	12%	12%	6%	6%	
c) finanční management	0	16	16	8	4
		24%	24%	12%	6%
d) management změny	16	16	8	4	0
	24%	24%	12%	6%	
e) zlepšování klimatu školy	28	20	4	4	4
	12%	10%	6%	6%	6%
f) zkvalitňování vých.vzd'.procesu	26	20	4	4	0
	19%	10%	6%	6%	

Ze šesti nabídnutých oblastí byly dvě manažery vyčleněny jako oblasti z řídicí práce, ve kterých by jim existence etického kodexu nepomohla.

První z oblastí je **plánování**, které 44% respondentů označilo v záporných hodnotách. Je pravda, že pojem plánování nebyl blíže vymezen – nebylo určeno, zda se jedná o plánování ve smyslu rozvoje školy, či například personálního plánování. Nicméně v obou případech si myslím, že existence etického kodexu by i tady ředitelům mohla pomoci – pokud budou nastaveny normy chování učitelů, ovlivní to i rozvoj školy v pozitivním smyslu. V mnoha dlouhodobých plánech – vizích škol je konkrétně ošetřen vztah pedagogů k dětem, k rodičům i k sobě navzájem směrem k jeho zkvalitňování. Pokud se tento cíl daří ve škole naplňovat, třeba za pomoci etického kodexu, narůstá škole kredit a to jí umožňuje další rozvoj. Z výsledků výzkumu vyplývá, že tuto možnost manažeři ve školách zatím nedoceňují.

Druhou z oblastí označenou zápornými hodnotami je **finanční management**, který označilo 36% respondentů. U této oblasti je vliv existence etického kodexu na první pohled minimální, ale opět jen pro nezasvěcené do manažerské problematiky. Vzhledem k vícezdrojovému financování školství je potřeba se na tuto problematiku podívat ze dvou úhlů. Prvním z nich je tok financí ze státního rozpočtu, přerozdělovaný krajskými úřady – na mzdové prostředky zaměstnanců škol. Protože hlavním kritériem je počet žáků - výkonů v dané škole, je zájmem managementu, aby měl ve škole co možná nejvyšší počet žáků. Pokud jsou ve škole neřešené problémy v oblasti etického chování učitelů nebo narušených vzájemných vztahů, pravděpodobně se to odrazí na počtu žáků ve škole. A právě oblast vztahů může být řešena etickým kodexem tak, jak je to například i v Etickém kodexu křesťanského učitele (43, s. 7 - 12).

Druhým zdrojem financování je zřizovatel – v případě základních škol obecní a městské úřady. I tady je pro zřizovatele signálem naplněnost školy, v dalším případě by existence etického kodexu mohla být v kritériích hodnocení školy zřizovatelem, které zatím není povinné. Od tohoto hodnocení se může odvíjet výše příspěvku na provoz školy a zlepšování podmínek pro výchovu a vzdělávání. Takže i v tomto případě výsledek výzkumu hovoří o určitém podceňování této problematiky v souvislosti s etickým kodexem.

Další čtyři oblasti byly označeny v kladných hodnotách – respondenti je označili jako oblasti, ve kterých by jim pomohla existence etického kodexu.

První z nich je **vedení lidí**, která byla potvrzena 64% ředitelů škol. Výsledek tohoto šetření mimo jiné svědčí i o tom, že se většina vedoucích pracovníků ve své vedoucí funkci zabývá lidmi, jejich vztahy, jejich hodnotami. Pokud bychom zkoumali styly vedení jednotlivých ředitelů podle „manažerské mřížky“ (44, s.12-15), byla by u těchto 64%

naplněna minimálně jedna ze základních dimenzí – zaměření na lidi. Otázkou dalšího výzkumu by byla horizontální dimenze zaměření na výsledky, což není oblastí této práce.

Druhou z oblastí, která z výzkumu vyšla v relativně kladných hodnotách (*více respondentů hlasovalo v plusových relacích než v minusových, ale v souhrnu kladné hodnoty nepřekročily polovinu*) 48%, je **management změny**. Již v řízeném rozhovoru se objevovaly dva názory – ten konzervativní: etický kodex učitele není potřeba, protože každý učitel se chová eticky, jinak by přece neučil a ten pokrokovější: že je potřeba do školství, stejně jako je tomu i v jiných odvětvích lidské činnosti, etický kodex zavádět.

Konzervativní ředitelé si jen těžko připouštějí názor, že stejně tak jako se mění společnost, mění se i lidé v ní žijící, učitele nevyjímaje. Ne každého učitele motivuje k učení láska k dětem. Na tomto místě si dovoluji uvést názor jedné paní kolegyně, která napsala: *„omlouvám se, ale Váš dotazník nevyplníme. Etické chování, respektive kodex etického chování, a to nejen učitelů je dán tradicí, historií a žádná směrnice nebo jiný text nezmění chování, které je dáno výchovou, rodinou společností ... To je prostě v lidech a žádné postihy, tresy a „papíry“ to neovlivní nebo pouze navenek a minimálně.“*

I takovéto názory mají ředitelé v českých školách, otázkou zůstává, jakým způsobem kolegyně pracuje s lidmi.

Druhý názor, který se při rozhovorech objevoval, byl inovátorský (45, kap.2, s.2). Stejně tak, jako v dotazníku, tak i při rozhovoru byla ředitelská „obec“ rozdělena víceméně na poloviny. Ředitelé si uvědomují potřebu zavádění postupných změn ve školách, zvláště v této „reformní“ době a zároveň si uvědomují rizika, která zavádění s sebou přináší. Právě při tomto uvědomění hraje, nebo může hrát, důležitou roli etický kodex učitele, kde může být i flexibilita uvedena, viz Dorotíková (46, s.67) *„v obecném smyslu je flexibilitou míněna schopnost přizpůsobovat se různým typům a náladám žáků. Nebo se jí míní přizpůsobivost*

(43) ČERVENÝ, Pavol, et al. *Etický kodex křesťanského učitele*. Praha : Česká biskupská konference, 2005. Dostupné z WWW: <<http://skolstvi.cirkev.cz/download/kodex-krestanskeho-ucitele.pdf>>.

(44) Svoboda, J. *Leadership – Manažerské styly vedení lidí* [CD ROM]. Praha: UK Pedagogická fakulta, 2005.

(45) Slavíková L., Wojcycowska C., Nezvalová D., Hladký et al. *Řízení pedagogického procesu*. Praha 2006

(46) Dorotíková, S. *Profesní etika učitelství*. Praha: UK PedF, 2003, ISBN 80-7290-102-8

reakcí na změněné podmínky učení a dynamicky se proměňující společenské požadavky.“

Třetí oblastí, nyní ve skutečně plusových hodnotách 69%, je oblast **zkvalitňování výchovně vzdělávacího procesu**. Tento výsledek signalizuje, že si ředitelé velmi dobře uvědomují důležitost kvalitních učitelů jako nutné podmínky pro zlepšování této oblasti. V dnešní době obrovského toku informací přestává být učitel nositelem veškerých informací, je sice stále důležitá jeho odborná erudice, ale vzrůstá důležitost jeho lidských kvalit - Bílá kniha (47, s.43), „*vzrůstají nároky na jejich osobní i odborné kvality, zvyšují se jejich povinnosti i osobní odpovědnost. Rozvoj lidských zdrojů ve školství je proto prvořadým úkolem.*“

K tomuto „přeorientování“ učitelů může posloužit právě etický kodex, ovšem za předpokladu, že se s ním učitel dokáže ztotožnit a dokáže ho přijmout. Pokud ne, nebude mít ve stávajícím sboru místo – a to je právě jedna z funkcí tohoto nástroje řízení, který by mohl mít ředitel k dispozici.

Čtvrtou oblastí, která byla u ředitelů jednoznačně označena 72% jako oblast, které by mohl etický kodex pomoci, je **zlepšování klimatu školy**. Tento výsledek je velmi příznivý a svědčí i o určité postupné proměně ve smýšlení manažerů škol. Jak se uvádí ve skriptu Řízení pedagogického procesu (45, kap.7, s.2 - 3) „*má-li být určitý jedinec ovlivněn jedincem jiným, a o to jde jak ve vztahu učitele a žáka, tak ve vztahu ředitele a učitelů, učitele a rodiče, musí se vytvořit vzájemná důvěra a atmosféra, která posílí vnímavost jednoho ke druhému spolu s ochotou naslouchat, vejít do kontaktu s tím druhým, být připraven na komunikaci s ním.*“ Opět se zde hovoří o vztazích, což je kategorie, kterou, jak jsem již uvedla, může ošetřit etický kodex. Jeho existenci bych zařadila do vnitřních faktorů, které ovlivňují klima školy. Jednak může být součástí stylu řízení školy, dále by měl být součástí koncepce školy a samozřejmě je součástí pravidel, vnitřních směrnic provozu školy. Také Světlík označuje systém mezilidských vztahů jako jeden z rozhodujících faktorů pro utváření klimatu školy (48, s. 63) „*Vzdělávací instituce se zdravým a činorodým klimatem se vyznačuje především takovými vztahy, které charakterizuje vzájemná důvěra a úcta mezi všemi osobami, které se na vzdělávání podílejí, jejich vysokou morálkou a soudržností.*“

(47) Národní program rozvoje výchovně vzdělávací soustavy. Bílá kniha [online]. 4.12. 2002. [cit..2008-03-18]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/bila-kniha-rozvoje-vzdelavani-v-ceske-republice>>
(48) SVĚTLÍK, Jaroslav. Marketingové řízení školy. Praha:ASPI,a.s.,2006. ISBN 80-7357-176-5

K ověřování předpokladu z oblasti řídicí práce ředitelů škol jsem zařadila i otázku č. 10 - *Jakým způsobem byste řešili nedodržování či porušování etického kodexu?* Viz tabulka č. 8. Jedná se neopomenutelnou záležitost při snaze o zavedení nové normy ve vnitřních vztazích. Její zavedení je jenom prvním krokem, dalším je její dodržování a z toho logicky pramení i nastavená pravidla při jejím nedodržování.

Tabulka č.8

	Ano	Spíše ano	Spíše ne	ne	nevím
Přátelskou domluvou	30	12	4	0	2
	45%	18%	6%	0	3%
Ústním napomenutím mezi čtyřma očima	28	30	0	2	4
	42%	45%	0	3%	6%
Ústním napomenutím před plénem	8	8	16	12	2
	12%	12%	24%	18%	3%
Písemným napomenutím	12	18	12	0	0
	18%	27%	18%	0	0
Finančním postihem	16	14	12	4	0
	24%	21%	18%	6%	0

Odpovědi u této otázky byly respondenty glosovány, stejně tak, jako při řízeném rozhovoru. Proto jsem došla k těmto závěrům – výše uvedené kroky jsou v podstatě **použitelné všechny, ale postupně**. Přičemž **přátelskou domluvou by jako první krok** při nedodržování etického kodexu zvolilo 63% ředitelů, jako **další krok** by volilo 87 % ředitelů **ústní napomenutí mezi čtyřma očima**. **Třetím krokem** by bylo řešení problému písemným napomenutím v 45%. Posledním krokem je řešení finančním postihem učitele, které uvedlo také 45% ředitelů.

Variantu napomenutí učitele porušujícího etický kodex před plénem zvolilo 24% ředitelů. Zde je nutné zmínit, že tuto variantu jako řešení problému zamítlo 42% respondentů. Z toho plyne, že ředitelé škol berou své učitele jako rovnocenné partnery a nemají zapotřebí s nimi jednat neeticky. Řešení problému před plénem uváděli ředitelé jako krajní variantu – když by nic jiného nezabralo.

Pro lepší přehlednost výsledků šetření je uvedena tabulku č. 9.

Tabulka č. 9

1. krok	Přátelská domluva	63%
2. krok	Ústní napomenutí mezi čtyřma očima	87%
3. krok	Písemné napomenutí	45%
4. krok	Finanční postih	45%

Na tomto místě by bylo vhodně položit další otázku - Kdo bude posuzovat míru porušení kodexu? Ředitel, zástupce, širší vedení? Jako vhodné se mi nabízí řešení, které praktikují v mnohých organizacích ziskového sektoru, a které také ve své práci doporučoval Bergman (49, s. 40), „ředitel školy by sám neměl být arbitrem posuzujícím, zda učitel porušil kodex. Větší váhu bude mít stanovisko *etické komise*, kterou ze svých řad zvolí sami učitelé.“

Závěr:

Předpoklad č. 3 - Ředitelé škol si uvědomují, že by jim existence etického kodexu učitele pomohla v jejich řídicí práci. A to v následujících oblastech – plánování, vedení lidí, finančním managementu, managementu změny, zlepšování klimatu školy a zkvalitňování výchovně vzdělávacího procesu byl ve výzkumném šetření potvrzen pouze částečně:

- 1) **Jeho první část – ředitelé škol si uvědomují, že by jim existence etického kodexu učitele pomohla - byla jednoznačně potvrzena.**
- 2) **Druhou část - oblasti řídicí práce je potřeba rozdělit na dvě skupiny:**
 - a) **předpoklad, že v oblasti vedení lidí, managementu změny, zlepšování klimatu školy a zkvalitňování výchovně vzdělávacího procesu by byla existence kodexu pomocí, byl potvrzen.**
 - b) **v oblasti plánování a finančního managementu tento předpoklad potvrzen nebyl.**

Na základě těchto výsledků jsem dospěla k názoru, že ředitelé škol zatím nedokáží v souvislosti s problematikou etických norem uvažovat v širších souvislostech.

(49) Bergman, Z..Etický kodex jako nástroj řízení ředitele střední školy. Závěrečná práce studia pro vedoucí pracovníky. Praha: UK Pedagogická fakulta, 2008.

3.5.4 Management škol a etika

Ověřování 4. předpokladu:

Manažeři na školách považují oblast etiky, etického chování a etické výchovy za důležitou součást své práce, ale nemají v této oblasti dostatek informací.

V rozhovorech s managementem škol jsem nabyla dojmu, že etiku považují ředitelé sice za důležitou, ale přesně nevědí, jak se k této problematice postavit, kde čerpat informace o této problematice.

K ověření předpokladu posloužily v dotazníkovém šetření otázky 11. – 13.

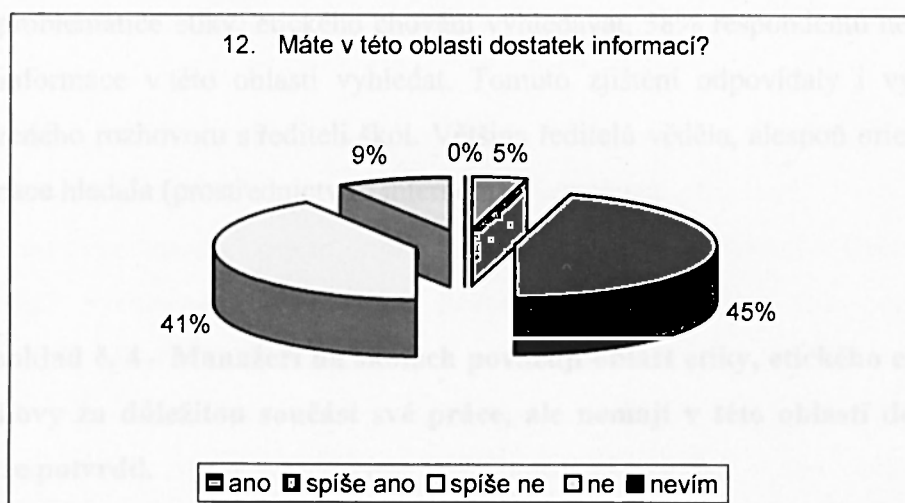
Graf č. 4

Na první otázku sloužící k ověření tohoto předpokladu odpovědělo 83% respondentů v souhlasném smyslu. Bylo by otázkou dalšího zkoumání, zda si všichni tito respondenti uvědomují plně význam problematiky, či zda vůbec chápou plně tyto pojmy. Na druhé straně je zarážejících 17% respondentů, kteří na pozici vedoucích pracovníků ve školství, které by, jak jsem již uváděla, mělo být nositelem etiky, etického chování, uvádějí, že není tato oblast důležitá, či že nevědí. Opět se zde nabízí řešení, a to, aby problematika etického přístupu, etických postojů byla jedním z kritérií při konkurzních řízeních na pozice ředitelů škol.

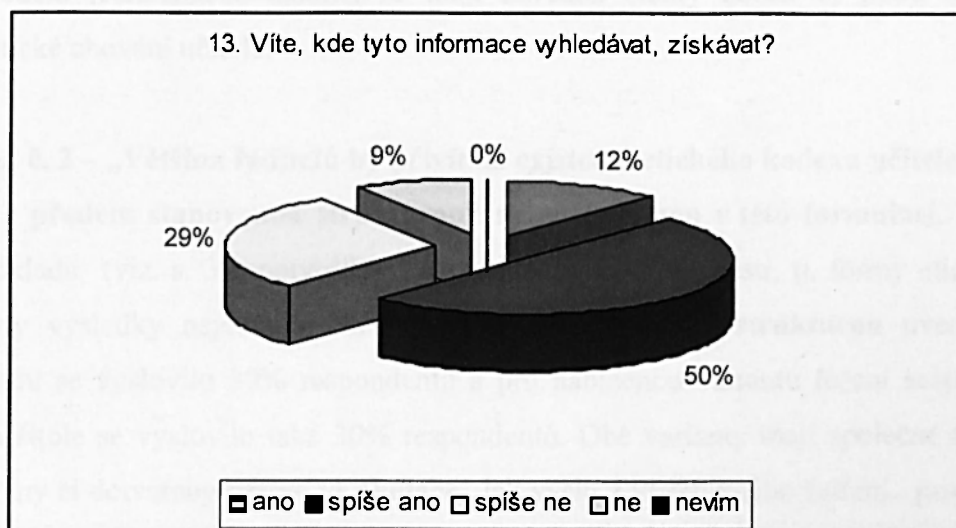
K lepšímu vědomí o této oblasti slouží informace a ke zjištění současného stavu informovanosti v této oblasti slouží další otázka:

Graf č.5

V dotazníkovém šetření jsem dospěla v této otázce ke zjištění, že 50% ředitelů základních škol má v oblasti etiky dostatek informací a dalších 50% nemá dostatek informací. Při výzkumu metodou řízeného rozhovoru jsem zjistila, že většina (tj. 10 ze 13) neměla dostatek informací. Proto se přikláním spíše k odpovědi, že většina ředitelů nemá dostatek informací v této oblasti. Z této otázky logicky vyplývá další otázka, uvedená v grafu č. 6:

Graf č. 6

Jak je vidět na grafu, výsledkem této otázky je zjištění, že 62% ředitelů ví, kde má informace o problematice etiky, etického chování vyhledávat, 38% respondentů neví, kde by si mělo informace v této oblasti vyhledat. Tomuto zjištění odpovídaly i výsledky plynoucí z řízeného rozhovoru s řediteli škol. Většina ředitelů věděla, alespoň orientačně, kde by informace hledala (prostřednictvím internetu).

Závěr:

Předpoklad č. 4 - Manažeři na školách považují oblast etiky, etického chování a etické výchovy za důležitou součást své práce, ale nemají v této oblasti dostatek informací – se potvrdil.

3.6 Shrnutí výsledků výzkumu

Výzkumem byly ověřovány čtyři předpoklady. Cílem bylo zjistit, zda máme na našich školách etické kodexy učitelů či etické normy, zda je ke své personální řídicí práci ředitelé škol potřebují, zda se umějí postavit k řešení této problematiky, zda si uvědomují úlohu etického kodexu jako možného nástroje řízení.

Předpoklad č. 1 „Na většině základních škol neexistuje etický kodex učitele“ se potvrdil, v 64% škol, jejichž ředitelé byli osloveni, nemají zaveden etický kodex. Pouze 6% odpovědělo jednoznačně kladně, že mají zaveden etický kodex či jinou normu ošetřující etické chování učitelů.

Předpoklad č. 2 – „Většina ředitelů by přivítala existenci etického kodexu učitele jako materiálu s předem stanovenou strukturou“ nebyl potvrzen v této formulaci. První část předpokladu (viz. s. 31) potvrdily ¾ respondentů. U druhé části, tj. formy etického kodexu byly výsledky nejednoznačné – pro variantu s danou strukturou uvedenou v předpokladu se vyslovilo 30% respondentů a pro nabízenou variantu řešení sestavení kodexu na škole se vyslovilo také 30% respondentů. Obě varianty mají společné to, že jsou vytvářeny či dotvářeny přímo ve školách. Jak vyšlo z výzkumného šetření, považují ředitelé za důležité aby se na tomto podíleli všichni zaměstnanci, kterých se kodex bude

týkat. Výsledkem jejich práce bude vnitřní směrnice, formulovaná v bodech se stručným osvětlením – etický kodex učitele.

Předpoklad č.3. – „Ředitelé škol si uvědomují, že by jim existence etického kodexu učitele pomohla v jejich řídicí práci. A to v následujících oblastech – plánování, vedení lidí, finančním managementu, managementu změny, zlepšování klimatu školy a zkvalitňování výchovně vzdělávacího procesu“ byl potvrzen také částečně. V závěrečném vyhodnocování výsledků šetření jsem rozdělila předpoklad na dvě části. První část byla jednoznačně potvrzena – 67% respondentů považuje etický kodex za nástroj řízení, který by jim pomohl v jejich řídicí práci. Druhá část – konkrétní oblasti řízení je podle závěrů šetření nutno rozdělit na dvě skupiny:

V první jsou oblasti, u kterých **ředitelé vidí existenci kodexu jako pomoc při své řídicí práci** – jsou to oblasti **vedení lidí, management změny, zlepšování klimatu školy a zkvalitňování výchovně vzdělávacího procesu.**

Ve druhé skupině je oblast **plánování a finančního managementu**, u těchto oblastí ředitelé **nevidí existenci kodexu jako pomoc ve své práci.**

Předpoklad č.4 – „Manažeři na školách považují oblast etiky, etického chování a etické výchovy za důležitou součást své práce, ale nemají v této oblasti dostatek informací“ – se potvrdil. První část tvrzení podpořilo 83% respondentů. Druhá část tvrzení nebyla tak jednoznačně podpořena, ale po doplnění informací z řízených rozhovorů je i tato část potvrzena. Šetření bylo doplněno o zjištění, že ředitelé škol vědí, kde mají informace hledat.

Výsledky výzkumného šetření byly shrnuty v tabulce č.10, kde jsou uvedeny základní cíle práce a výsledky plynoucí z odpovědí respondentů.

Tabulka č. 10

Základní otázky výzkumu	Plusové hodnoty	Minusové hodnoty
Jsou ve školách nastavena pravidla etického chování učitelů?	36%	64%
Potřebují ředitelé základních škol etický kodex učitelů?	76%	34%
Uvědomují si ředitelé, že kodex by mohl být jedním z nástrojů řízení?	67%	33%
Považují ředitelé oblast etiky za důležitou součást své řídicí práce.	83%	17%

5. Nabídka zdrojů informací pro tvorbu etických kodexů učitelů

V předchozí kapitole jsme uvedla, že ředitelé škol vědí, kde hledat informace o etice případně o etických normách. Přesto v této kapitole uvedu tři zdroje informací, které považuji za velmi přínosné v této oblasti, o všech těchto pramenech jsem se již v této práci zmiňovala, ale pouze stručně.

4.1 Profesní etika učitelství

Tento materiál vznikl v roce 2003 na půdě UK Praha – Pedagogické fakultě, katedře Školského managementu. Editorem studijního textu je doc. PhDr. Soňa Dorotíková, Dr.Sc, která se podílela na tvorbě spolu s doc. PhDr. Jaroslavem Kořou, CSc., s PhDr. Jitkou Lorencovou a PhDr. Lenkou Slavíkovou, Ph.D. .

Také z tohoto textu jsme čerpala při psaní své práce, ale považuji důležité se o něm ještě zmínit samostatně, jako o **základním zdroji informací** při vytváření vlastních etických kodexů na školách. V první části textu se S. Dorotíková zabývá vzhledem do soudobé etiky ve filosofických souvislostech. V další části tatáž autorka rozvádí teorii a praxi etiky. Konkrétně se zabývá etikou povolání – **profesní etikou**, zavádí a vysvětluje pojem **vztahová povolání**. Osvětluje postupy při tvorbě profesních etických kodexů, samostatně rozvádí postavení mravního kodexu učitele, uvádí (50, s.50) „*formulovat v těchto nelehkých (rozuměj společenských) podmínkách mravní kodex učitele, který by oslovil jak učitelskou, tak laickou veřejnost, je úkol v mnoha směrech nesnadný. Nelze ho uspěchat, ani ho chápat jako pragmatickou daň aktuálním představám o jeho vlivu na morální profil učitele. Přitom jde o úkol navýsost závažný, nárokový si nezbytnou spolupráci těch vědních oborů, které vstupují do profesionalizace učitelského povolání.*“ V další části se J. Kořa zabývá profesionalizací z teoretického úhlu, praktického úhlu i z pohledu morálky. Samostatně rozvádí **profesionalitu učitelů**, uvádí, že se neobejde bez sebeuvědomění jedince, jeho socializace, identifikace. Vychází z tvrzení (50, s.65), „*teoreticky vzato, žádný učitel není a ani se nemůže stát zcela ideální*“. Navrhuje proto hypotetickou teoretickou konstrukci charakteristik ideálních učitelů – „*má mít rád děti a*

mládež a má být schopen s nimi relevantně komunikovat, má být dobře informovaný, má být flexibilní, optimistický, má být modelem rolového chování, má být schopen uvádět teoretické poznání do praxe, být důsledný, dále být jasný a stručný, otevřený vůči druhým a světu, má být trpělivý, vtipný, dostatečně sebejistý, měl by projít pestrou přípravou na profesní dráhu, měl by být vhodně upraven a dodržovat zásady osobní hygieny.“

Důležitá informace pro tvorbu etických kodexů je tendence psychologizace výuky, kdy se mění role učitele ze zastávce tradičních, tzv. tvrdých postupů na vzdělavatele s pochopením a porozuměním pro duši dítěte (50, s.74) – *„toto je dilema, do kterého je zaháněno postmoderní ladění, které se chce obejít bez výraznějších hodnotových preferencí. Ale dítě nelze bez hodnot vychovávat ani vzdělávat.“*

V poslední části studijního materiálu se J. Lorencová zabývá hodnotovými prioritami českého školství, které jsou, jak jsme již uváděla, vytyčeny v Národním programu rozvoje vzdělávání v České republice z roku 2001. Srovnává tradiční školu, současnou školu a tzv. komunitní školu - uvádí (50,s. 89) *„idea komunitní školy vychází z pojetí společnosti, která je integrována prostřednictvím společně sdílených hodnotových přesvědčení, očekávání a postojů. Tento komunitaristický postoj vede k přesvědčení, že škola je součástí pospolitosti, že nemůže být izolovaná od sociálního, ani přírodního prostředí, že děti by se měly naučit žít, komunikovat, vyjednávat, prosazovat, pracovat a učit se s ohledem na bezprostřední sociální kontext.“*

Aby škola naplnila výše uvedená očekávání, musí tomu pomoci především učitel – musí dítěti přibližovat etické hodnoty – učitel se stává režisérem setkávání s hodnotami. Je to on, kdo vybírá obsah, formy, metody práce. Na tuto roli musí být připraven – zaujímat stanoviska, klást podnětné otázky, řešit modelové i reálné situace obsahující etický konflikt. Autorka se dále zabývá podrobněji osobností dítěte a jeho morálního vývoje. Na závěr „doporučení“ této publikace uvádím slova L. Slavíkové z předmluvy k této knize (50,s.5) *„Učitelé nesou vysoký stupeň odpovědnosti za výsledky výchovné a vzdělávací činnosti, což představuje výzvu pro ředitele a management škol, aby vytvářeli ve škole takovou atmosféru a klima, které budou učitele motivovat nejen k předávání znalostí, ale i k cílenému utváření mravních principů u žáků. Školská výuka má přispět k vytváření etické dimenze jejich člověčenství.“*

(50) Dorotíková, S.. Profesní etika učitelství . Praha: UK PedF, 2003, ISBN 80-7290-102-8

Z výsledků výzkumného šetření vychází, že ředitelé tuto možnost ve zlepšování klimatu školy vidí a uvědomují si, že jeden z nástrojů k tomu je i etický kodex učitele. Je na nich, jak tuto možnost využijí, rozhodně je **publikace Profesní etika ve školství jedinečným zdrojem informací a inspirací pro tvorbu etických kodexů.**

4.2 Etický kodex křesťanského učitele

Jedná se o materiál, jehož autorem je PaedDr. Pavol Červený a kolektiv, pro své vnitřní potřeby ho převzala a vydala Česká biskupská konference. Překlad ze slovenského originálu v roce 2005 realizovala Mgr. Eva Kuchyňková.

Tuto etickou normu přijalo Sdružení křesťanských pedagogů Slovenska jako stavovská organizace křesťanských učitelů a křesťansky orientovaných učitelů. To potvrzuje zjištění, ke kterému jsme došli, že **existence profesní komory usnadňuje přijímání** a zároveň naplňování **etických norem**, tak jak je tomu v ostatních sférách lidského podnikání.

Tento Kodex je poměrně podrobně rozpracovaný, je rozdělen do sedmi částí. V preambuli je uveden smysl a cíl Kodexu. Zajímavá je formulace (51), že *„etický kodex má sloužit i jako zdroj pozitivní pracovní motivace“*. Je zde uvedeno filozoficko-etické východisko i charakteristika práce učitele – *„požadavky na práci učitele vzrůstají s přibývajícimi vědeckými poznatky a hlavně sociálními problémy mnohých rodin. Pedagog musí alespoň zčásti kompenzovat nefunkčnost rodiny a intenzivně hledat způsoby jak tuto situaci zvládnout.“* Toto tvrzení je naprosto v souladu s Národním programem rozvoje vzdělávání v České republice. V dalších částech se postupně kodex zabývá obecným postavením učitele, jeho povinnostmi k sobě, k žákům, ke škole a kolegům, k rodičům a celé společnosti. Rozvádí potřebu odbornosti učitele a jeho dalšího vzdělávání. V pedagogickém přístupu se uvádí (51) – *„6. Základem pedagogické činnosti s žáky či studenty je mluvené slovo a osobní příklad učitele.“*

(51) ČERVENÝ, Pavol, et al. *Etický kodex křesťanského učitele*. Praha : Česká biskupská konference, 2005. Dostupný z WWW: <<http://skolstvi.cirkev.cz/download/kodex-krestanskeho-ucitele.pdf>>.

V závěru se v Kodexu shrnuje činnost učitele v poslání učitele, které je charakterizované čtyřmi ctnostmi – **rozvážností, spravedlností, mravní silou a mírností**. Dále ještě upřesňuje základní etické vlastnosti učitele povoláního vzdělávat a vychovávat - **lidskost, vnitřní svoboda, schopnost morálního postoje, duchovní a morální dimenze**.

Přestože je výše uvedený materiál určen pro vybranou skupinu křesťanských učitelů, doporučuji ho k prostudování i ostatním pedagogům a především ředitelům škol při vytváření vlastních etických kodexů. Je v něm mnoho podnětných informací, ze kterých lze obecně vycházet v praxi i na nekřesťanských školách.

4.3 Etická výchova

„Staň se tím, kým máš být, tam, kde máš být.“

Jako další možný zdroj k čerpání informací při tvorbě etického kodexu učitele uvádím projekt Etické výchovy realizovaný Etickým forem České republiky. Jedná se o projekt, který je podložen světovými výzkumy zabývajícími se faktory, které určují a formují vývoj charakteru jedince. Základem je projekt výchovy k prosociálnosti profesora R. Roche-Olivara z Nezávislé univerzity v Barceloně. Ten vyvodil a pojmenoval patnáct faktorů podmiňujících prosociální chování dětí. Pro řešení našeho úkolu je vhodných pět faktorů, zabývajících se ovlivňování chování dítěte ze strany vychovatele - výchovné působení vychovatele.

Projekt etické výchovy rozpracoval a doplnil Ladislav Lencz, experimentálně projekt ověřoval ve slovenských školách a výsledkem jeho snažení je, že se etická výchova na Slovensku vyučuje od roku 1993 jako povinně volitelný předmět. Projekt je realizován formou různorodých metod práce, předpokladem pro to je odpovídající **specifický výchovný styl pedagoga**. Tento výchovný styl je určen pro etickou výchovu, nicméně je využitelný i pro výchovu a vzdělávání obecně, především nyní, v etapě reformy našeho školství. Jeho pravidla by mohla být využita při tvorbě etického kodexu učitele.

Nejprve uvedu faktory, které stanovil R. Roche-Olivar (52):

1. **Přijetí žáka takového, jaký je** – vyjádření sympatie
2. **Atribuce** – přisuzování pozitivních vlastností – věřit a důvěřovat
3. **Induktivní disciplína** – klidné poukazování na důsledky negativních jevů
4. **Pobízení k prosociálnímu chování** - přiměřené
5. **Stimulace prosociálnosti** – odměna a trest

Ladislav Lencz (53) doplnil výčet o další pravidla:

6. **Vytvořit ze třídy výchovné společenství**
7. **Formulovat jasná a splnitelná pravidla**
8. **Zapojit do výchovného procesu i rodiče**
9. **Být nositeli radosti**

Každé toto pravidlo by mohlo být východiskem pro formulaci konkrétní zásady, normy v etickém kodexu. Proto doporučuji ředitelům škol i učitelům uvedené materiály.

„Pedagog smí mít chyby. Ale vždy musí být autentický, vnitřně pravdivý.“

(52) ROCHE - OLIVAR, Roberto,. Etická výchova [online]. 2007 [cit.16.3.2008]. Dostupné z WWW: <http://www.etickeforumcr.cz/downloads/olivar_eticka_vychova.pdf>
(53) NOVÁKOVÁ, Marie a kol.. Učíme etickou výchovu. Praha: Luxpress, 2003. ISBN 80-7130-126-4

Závěr

Cílem práce bylo zjistit, jaké jsou názory manažerů ve školství na problematiku etiky a etických norem. K profesní etice v hlavní části práce jsme se dostali přes úvod do obecné etiky. Dále jsme se zabírali existencí etických norem jako jednoho z možných nástrojů řízení v ziskovém sektoru, následovně v neziskovém sektoru. Oblast školství, která je stěžejní oblastí této práce, byla uvedena samostatně. Při srovnávání jednotlivých sektorů jsme došli ke zjištění, že nám ve školství **schází příslušnost k profesní komoře**, která by mohla být nositelem etického kodexu, stejně tak, jak je tomu v uváděných oblastech. Dále bylo zjištěno, že problematikou etického chování pedagogických pracovníků se zabírá jak odborná pedagogická literatura, tak i důležité závazné dokumenty.

Dospěli jsme k zjištění, že **ředitelé základních škol mají zájem na existenci etického kodexu učitele**. K jeho přijímání jako vnitřní organizační směrnice jim v současné době nic nebrání, na druhé straně k tomu ani nejsou nuceni dikcí zákona. Je na jejich rozhodnutí, zda si uvědomí přínos kodexu jako možného nástroje v jejich personální práci a zároveň jako samoregulačního nástroje. Jak bylo uvedeno, dotázaní ředitele tento přínos již v některých oblastech připouštějí, v jiných ho zatím nedoceňují. V práci byl nabídnut jen výběr oblastí, které by mohly být existencí kodexu ovlivněny.

Dalším výsledkem práce je zjištění parametrů etického kodexu, které by osloveným ředitelům školy vyhovovaly při jeho zavádění do škol. Ředitelé se shodli na tvorbě **kodexu jako interního materiálu, sestavovaného všemi členy pedagogického sboru, v bodech se stručným osvětlením obsahu**. Šetřením byl stanoven i postup při nedodržování kodexu.

Jako podpora pro tvorbu kodexů jsou v závěrečné části práci doporučeny možné zdroje pro čerpání informací z oblasti etiky, etických norem a etické výchovy.

Jak již bylo řečeno, je jasné, že **existence etických kodexů není samospasitelná, ale je obtížné požadovat morální chování bez stanovených norem**.

Tato práce by měla sloužit jako východisko pro další práce zabývající se konkrétnějšími parametry etického kodexu učitele – konkrétními oblastmi působení a formulacemi etického chování. Bylo by úspěchem, kdyby se stala jedním z impulsů k diskusi na téma zavádění etických kodexů učitele ve školách.

Seznam použitých zdrojů informací

- **Analýza etických kodexů.** [online]. [cit. 2008-04-02] Dostupné z WWW:<<http://www.portalcz.eu/registr/dokumenty.php>>
- **ANZENBACHER, Arno.** Úvod do etiky. Praha: Akademia, 1994, ISBN 80-200-0917-5
- **BERGMAN, Zdeněk.** Etický kodex jako nástroj řízení ředitele střední školy. Závěrečná práce studia pro vedoucí pracovníky. Praha: UK Pedagogická fakulta, 2008.
- **BLÁHA, Inocenc Arnošt.** Ethika jako věda. Atlantis 1991, ISBN 80-7108-023-3
- **ADAMOVÁ, Lenka. DUDÁK, Vladislav. VENTURA, Václav.** Základy etiky. Fortuna 2002, ISBN 80-7168-772-3
- **ČERVENÝ, Pavol, et al.** *Etický kodex křesťanského učitele.* Praha : Česká biskupská konference [online]. 2005. [cit.2008-02-012] Dostupný z WWW: <<http://skolstvi.cirkev.cz/download/kodex-krestanskeho-ucitele.pdf>>.
- **DOROTÍKOVÁ, Soňa.** Profesní etika učitelství. Praha: UK PedF, 2003. ISBN 80-7290-102-8
- **GAVORA, Peter.** *Úvod do pedagogického výzkumu.* Brno : Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.
- **Etický kodex Komory daňových poradců ČR** [online]. [cit.2008-03-02].Dostupné z WWW: <<http://www.kdpcr.cz/default.asp?n=DepartmentID117&n=LanguageID1>>
- **Etika veřejné správy na místní úrovni.** Soubor modelových iniciativ. Praha: Úsek pro reformu veřejné správy MV ČR, 2003.
- **Etický kodex člena zastupitelstva města či obce – Stanovy a vnitřní předpisy: Strana zelených** [online]. 2008. [cit.2008-03-02]. Dostupné z WWW: <http://zeleni.cz/7883/clanek/eticky_kodex-clena-zastupelstva-mesta-ci-obce/>
- **Etický kodex.** Česká hospodářská komora [online]. [2007]. [cit. 2008-01-20]. Dostupné z WWW: <http://www.komora.cz/hk-cr-top-02-sede/hospodarska-komora-cr/clenstvi/art_24022/eticky-kodex.aspx>.
- **Etický kodex ČMPS.** Českomoravská psychologická společnost [online]. [cit. 2008-03-03] Dostupné z WWW: <http://cmps.ecn.cz/?page=eticky-kodex>

- **Etický kodex etického dodavatele** [online]. 2006. [cit. 2008-03-03]. Dostupné z WWW: <http://www.portalcz.cz/registr/files/eticky_kodex.doc>
- **Etický kodex není nadstandard.** Oživení – Bohemian Greenways. Propagační materiál. Jinak [online] 2006 [cit. 2008-03-03]. Dostupné na WWW: <http://www.bezkorupce.cz/eticke_kodexy/>
- **Etický kodex novináře.** Syndikát novinářů ČR [online]. 1999. [cit. 2008-01-16]. Dostupný z WWW: <<http://www.sn.cz/etika/kodex.htm>>. ISSN 1212-865.
- **Etický kodex Podnikatelské sekce EF ČR.** Etické forum České republiky [online]. [cit. 2008-02-20] Dostupný z WWW <<http://www.etickeforumcr.cz/>>
- **Etický kodex Policie ČR.** Policie ČR. [online]. [cit. 18.1. 2008]. Dostupné z WWW: <http://www.mvcr.cz/kodex.html>
- **Etický kodex pracovníka.** Ahold Czech Republic [online]. [cit. 2008-16-03] Dostupné na WWW: <http://www.ahold.cz/jnp/cz/ahold/spolesnost_ahold/eticky_kodex_pracovnika/index.html>
- **Etický kodex SPMP ČR Centrum služeb Hvozdy** [online] , [cit. 2008-24-02] Dostupné z WWW: <http://www.sdm-hvozdy.cz/eticky_kodex,php>
- **Etický kodex : Stavovský předpis České lékařské komory č. 10** [online]. 2002 [cit. 2008-01-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.clk.cz/zakpred/predpis10.html>>.
- **Etický kodex sociálních pracovníků České republiky** [online]. Společnost sociálních pracovníků České republiky .2006 [cit. 2008-01-17]. Dostupný z WWW: <<http://sspcr.unas.cz/?q=node/13>>.
- **Etický kodex pro zdravotní sestry** [online]. [cit. 2008-16-01] Dostupné z WWW: <<http://szs-vzsxf.cz/viev.php?cislocianku=2004020202>>.
- **Etický kodex VTI trenéra.** SPIN [online]. 9.5. 2006 [cit. 2008-03-03] Dostupné z WWW: <<http://spin-vti.cz/etika.html>>
- **HLADÍK, Jaroslav.** Společenské vědy v kostce. Havlíčkův Brod: Fragment, 1999. ISBN 80-7200-044-6
- **Charta učitele** [online]. [cit. 2008-02-02] Dostupné z WWW: <<http://ucitelskelisty.ceskaskola.cz/ucitelskelisty/Ar.asp?ARI=100939&CAI=2155>>

- **Iniciativa zodpovědných pivovarů - Etický kodex** [online] [cit. 2008-03-03]
Dostupné z WWW: <<http://www.iniciativapivovaru.cz/webmagazine/kategorie.asp?idk%199>>
- **LENCZ, Ladislav a kol.** Etická výchova – metodický materiál, díl 2 a 3. Praha: Luxpress, 2005. ISBN 80-7130-116-7
- **Národní program rozvoje výchovně vzdělávací soustavy.** Bílá kniha [online]. 4.12. 2002. [cit.18.3.2008]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/bila-kniha-rozvoje-vzdelavani-v-ceske-republice>>
- **Kodex etiky zaměstnanců ve veřejné správě** [online]. [cit.2008-02-02]. Dostupné z WWW: <<http://portal.mpsv.cz/sz/>>
- **Kodex profesní etiky zaměstnance Vězeňské služby ČR.** Vězeňská služba ČR, Generální ředitelství , nařízení č. 39/2003
- **Kodex reklamy.** Rada pro reklamu [online]. 2007. [cit. 2008-03-02] Dostupné na WWW: <<http://www.rpr.cz/download/rpr/kodex.doc>>
- **NOVÁKOVÁ, Marie a kolektiv.** Učíme etickou výchovu – manuál etické výchovy pro základní a střední školy. Praha: Luxpress, 2003. ISBN80-7130-126-4
- **Občanské sdružení Anabell** [online]. [cit. 20080303]. Dostupné z WWW: <<http://www.anabell.cz/link.kdo-jsme>>
- **PEJČOCH - RAVIK, Slavomír.** Síla slabých – Jan Amos Komenský – Každý svým knězem, filosofem a králem [online]. 18.12. 2007. [cit. 2008-24-02]. Dostupné z WWW:< [http://www. Pozitivni-noviny.cz/cz/clanek-2007120047](http://www.Pozitivni-noviny.cz/cz/clanek-2007120047)>
- **Průzkum aplikace etických kodexů.** Transparency International – Česká republika, 2006. [cit. 2008-12-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.canik.cz/2007/11/18/eticky-kodex-ani-alfa-ani-omega-ale-uzitecny-nastroj/>>
- **ROCHE - OLIVAR, Roberto,.** Etická výchova [online]. 2007 [cit.2008-16-03]. Dostupné z WWW: <http://www.etickeforumcr.cz/downloads/olivar_eticka_vychova.pdf>
- **SARKÖZI, Radek.** *Pedagogická komora a etický kodex učitele. Britské listy* [online]. 2005, č. 21.2.2005 [cit. 2008-01-26]. Dostupný z WWW: <<http://www.blisty.cz/art/22108.html>>. ISSN 1213-179.
- **SLAVÍKOVÁ, Lenka. WOJCYKOWSKA, Collete. NEZVALOVÁ, Danuše.** Řízení pedagogického procesu [CD-ROM]. Verze 2006. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Centrum školského managementu 2006.

- **SVĚTLÍK, Jaroslav.** Marketingové řízení školy. Praha:ASPI,a.s.,2006. ISBN 80-7357-176-5
- **Spotřebitel.cz.** [online].[cit. 2008-012-02]. Dostupné z WWW:< [http:// www.spotřebitel.cz](http://www.spotřebitel.cz)>
- **SVOBODA, Jiří.** Motivování lidí [CD-ROM]. Verze 2005. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Centrum školského managementu, 2005.
- **Studie Transparency International:** Aplikace metod a nástrojů podnikatelské etiky v českém podnikatelském prostředí
- **VODÁČEK,Leo. VODÁČKOVÁ, Olga.** Management - teorie a praxe v informační společnosti. Praha: Management press, 2005. ISBN 80-7261-041-4
- **WIKIPEDIA - Otevřená encyklopedie** [online]. Dostupné na WWW: <<http://cz.wikipedia.org/wiki/>>
- **Zákon č. 561/2004 Sb.,** o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Sbírka zákonů , Česká republika, částka 190, listopad 2004.

Příloha I.

Struktura řízeného rozhovoru s vedoucími pedagogickými pracovníky

Seznam příloh:

- Příloha I. Struktura řízeného rozhovoru
- Příloha II. Dotazník předkládaný respondentům
- Příloha III. Dotazník se získanými údaji v výzkumném šetření
- Příloha IV. Pedagogická pravidla První jazykové ZŠ v Praze 4

Příloha I.

Struktura řízeného rozhovoru s vedoucími pedagogickými pracovníky

1. Úvod

- představení tématu bakalářské práce
- volnější diskuse o otázce etiky, etického chování a o této problematice v řídicí práci manažera základní školy, zdroje informací o tomto problému (odpovídá 11. – 13. otázce dotazníku)

2. Hlavní část rozhovoru

- Existence etického kodexu ve školství – konkrétní situace na škole, způsob zadání přijímání kodexů – vlastní iniciativa nebo direktivní příkaz (v dotazníku otázka 1.-3.)
- Způsob tvorby kodexu ve škole – v jaké složení týmu, v jakém rozsahu, v jaké podobě (v dotazníku otázka 4., 5., 7.)
- Diskuse o obsahu etického kodexu učitele a o podobě případných sankcí při porušování či nedodržování kodexu (v dotazníku otázka 6. a 10.)
- Jaká je představa školního managementu o úloze etického kodexu učitele v samotné řídicí práci. Uplatnění existujícího kodexu v jednotlivých složkách práce manažera (odpovídá 8- a 9. otázce)
- Zdroje informací o etice, etickém chování, etické výchově – zjišťování zda se školští manažeři v této problematice orientují. (odpovídá 11. – 13. otázce)

Samotná formulace otázek v dotazníkovém šetření byla po vedení rozhovorů upřesněna.

3. *Zakončení rozhovoru*

- *Shrnutí problematiky, návrhy možností řešení*
- Poděkování za věnovaný čas a rozloučení

Příloha II.

Dotazníkové šetření k bakalářské práci s pracovním názvem Etický kodex učitele

Vážení kolegové, ředitelé základních škol, prosím Vás o vyplnění tohoto dotazníkového šetření, které mi poslouží jako materiál k vypracování mé bakalářské práce na závěr kombinovaného studia Školského managementu.

Vyhovující odpověď, prosím, označte x, případně doplňte slovní odpověď.

	ano	spíše ano	spíše ne	ne	nevím
1. Máte na své škole nastavena pravidla etického chování učitelů? Pokud ano, tak v jaké podobě?					
2. Cítíte potřebu existence etického kodexu učitele v českých základních školách?					
3. Měl by to být materiál: a) daný „ze zhora“ b) sestavovaný v jednotlivých školách c) s předepsanou strukturou dolaďovaný na školách					
4. V případě sestavování kodexu na školách byste upřednostňovali: a) kolektivní vytváření kodexu všemi zaměstnanci b) zpracování kodexu širším vedením školy c) vytvoření kodexu nejužším vedením školy					
5. Jakou by podle vás měl mít etický kodex pracovní právní podobu	-	-	-	-	-
a) součást pracovní smlouvy					
b) součást kolektivní smlouvy					
c) organizační směrnice					
d) jiné, uveďte formu					
6. Co by mělo být jeho obsahem : a) zásady chování učitele k žákům b) zásady chování učitele k ostatním kolegům c) zásady chování učitele k rodičovské veřejnosti d) zásady chování učitele ke svým nadřízeným					
7. Jak by měl být etický kodex koncipován a) jednoduše, v bodech b) v bodech se stručným osvětlením c) v rozvitých kapitolách					
8. Pomohla by vám existence etického kodexu ve vaší řídicí práci?					
9. Ve které z těchto oblastí řídicí práce: a) plánování b) vedení lidí c) finanční management d) management změny e) zlepšování klimatu školy f) zkvalitňování výchovně vzdělávacího procesu					
10. Jakým způsobem byste řešili nedodržování či porušování kodexu? - přátelskou domluvou - ústním napomenutím mezi čtyřma očima - ústním napomenutím před plénem - písemným napomenutím - finančním postihem	-	-	-	-	-
11. Považujete oblast etiky, etického chování a etické výchovy za důležitou součást vaší řídicí práce?					
12. Máte v této oblasti dostatek informací?					
13. Víte, kde tyto informace vyhledávat, získávat?					

Děkuji za vyplnění.

kveta.trckova@email.cz, zsiilove@volny.cz

Květa Trčková, Základní škola Jílové u Prahy

Příloha III.

Dotazníkové šetření s výsledky z navrácených dotazníků:

	ano	spíše ano	spíše ne	ne	nevím
1. Máte na své škole nastavena pravidla etického chování učitelů? Pokud ano, tak v jaké podobě?	4	20	14	24	4
2. Cítíte potřebu existence etického kodexu učitele v českých základních školách?	30	18	12	4	2
3. Měl by to být materiál:					
a) daný „ze zhora“	0	9	0	14	0
b) sestavovaný v jednotlivých školách	18	12	4	6	0
c) s předepsanou strukturou dolaďovaný na školách	6	24	6	0	0
4. V případě sestavování kodexu na školách byste upřednostňovali:	30	18	0	0	0
a) kolektivní vytváření kodexu všemi zaměstnanci					
b) zpracování kodexu širším vedením školy	10	15	15	0	0
c) vytvoření kodexu nejužším vedením školy	0	0	6	30	0
5. Jakou by podle vás měl mít etický kodex pracovní právní podobu	-	-	-	-	-
a) součást pracovní smlouvy	6	12	6	18	0
b) součást kolektivní smlouvy	4	6	9	15	0
c) organizační směrnice	18	24	6	4	0
d) jiné, uveďte formu	0	0	0	0	2
6. Co by mělo být jeho obsahem :	45	12	0	0	4
a) zásady chování učitele k žákům					
b) zásady chování učitele k ostatním kolegům	48	6	4	0	4
c) zásady chování učitele k rodičovské veřejnosti	51	9	0	0	4
d) zásady chování učitele ke svým nadřízeným	18	9	15	0	6
7. Jak by měl být etický kodex koncipován	28	8	4	0	4
a) jednoduše, v bodech					
b) v bodech se stručným osvětlením	28	18	0	4	0
c) v rozvitých kapitolách	0	0	16	24	0
8. Pomohla by vám existence etického kodexu ve vaší řídicí práci?	25	20	3	9	9
9. Ve které z těchto oblastí řídicí práce:	5	5	14	14	0
a) plánování					
b) vedení lidí	34	8	4	4	0
c) finanční management	0	16	16	8	4
d) management změny	16	16	8	4	0
e) zlepšování klimatu školy	28	20	4	4	4
f) zkvalitňování výchovně vzdělávacího procesu	26	20	4	4	0
10. Jakým způsobem byste řešili nedodržování či porušování kodexu?	-	-	-	-	-
- přátelskou domluvou	30	12	4	0	2
- ústním napomenutím mezi čtyřma očima	28	30	0	2	4
- ústním napomenutím před plénem	8	8	16	12	2
- písemným napomenutím	12	18	12	0	0
- finančním postihem	16	14	12	4	0
11. Považujete oblast etiky, etického chování a etické výchovy za důležitou součást vaší řídicí práce?	30	25	5	2	4
12. Máte v této oblasti dostatek informací?	3	30	27	6	0
13. Víte, kde tyto informace vyhledávat, získávat?	8	33	19	6	0

Příloha IV.

Pedagogická pravidla První jazykové základní škola v Praze 4

Já, níže podepsaný, prohlašuji, že budu pracovat a vystupovat v duchu pedagogických pravidel, která jsem si po dohodě s ostatními kolegy stanovil.

- ☺ Dostatečně a často chvalme.
- ☺ Každý významný počin žáka zhodnotíme (slovy nebo známkou).
- ☺ K žákům – dětem přistupujeme s vědomím, že jsou stejně inteligentní jako my.
- ☺ Uvědomme si, že zájem většiny žáků je vizitkou učitele.
- ☺ Vysvětlujeme věci v klidu.
- ☺ Pamatujeme, že mnohé je možné změnit a téměř vždy je možné začít znovu.
- ☺ Dbejme na to, abychom nedělali věci, které kritizujeme u žáků.
- ☺ Měli bychom umět přiznat chybu, omluvit se, poprosit a poděkovat.
- ☺ Zajímáme se o dění mezi žáky – předcházíme tak konfliktům.
- ☺ Naslouchejme názorům žáků a vyžadujeme od nich návrhy na řešení problémů.
- ☺ Opíráme svou práci o důvěru v čestnost a poctivost žáků.
- ☺ Snažíme se únavu, špatnou náladu, osobní problémy nechat před školou - jsme profesionálové.
- ☺ Pamatujeme, že i pro pedagoga je důležité dodržovat pitný režim.
- ☺ Psaní velkých písemných prací oznamujeme žákům nejméně týden dopředu a zapisujeme tužkou do třídní knihy.
- ☺ Na akce mimo školu připravujeme žáky předem a zápisem do třídní knihy informujeme kolegy nejméně týden dopředu.
- ☺ V případě nepřítomnosti zajistíme suplujícímu učiteli náplň hodiny.
- ☺ Jako suplující učitelé zodpovídáme za svou práci a její výsledky zastupovanému učiteli.
- ☺ Vyjadřujeme se k chování žáků kdekoliv, kde je to potřeba, aniž bychom přímo vykonávali pedagogický dozor.
- ☺ Neodcházíme z učebny, kde není odpovídající pořádek, zvláště na konci vyučování.

V Praze dne

.....

podpis